

**BRUK AV TOLK I DOMSTOLENE OG
FORVALTNINGEN MED ET KOMPARATIVT
PERSPEKTIV.**

Kandidatnummer: 676

Leveringsfrist: 25.04. 2008

Til sammen 16 276 ord

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon av oppgavens tema: bruk av tolk i domstolene og forvaltningen med et komparativt perspektiv. Problemstillinger.	1
1.2.	Noen utgangspunkter	1
1.4.	Begrepsavklaringer	3
1.5.	Hensynene bak reglene om rett til tolk.	4
1.6	Rettskildesituasjon – den aktuelle lovgivningen. Sammenligning av rettskildesituasjon om rett til tolk i domstolene og forvaltningen.	5
1.7	Metode	5
1.8	Tidligere undersøkelser	6
1.9	Fremstillingen	7
<u>2</u>	<u>TOLKENS ROLLE I MØTE MED DOMSTOLENE OG FORVALTNINGEN</u>	<u>8</u>
2.1	Generelt om tolkene	8
2.2	Tolkenes kvalifikasjoner	11
2.2.1	Utdanning	11
2.2.2	Tolkenes juridiske og andre fagkunnskaper	14
2.2.3	Yrkesetiske regler	18
2.3	Praktiske momenter	22
2.3.1	Oppnevning /bestilling av tolk	22
2.3.2	Forberedelse	26
2.3.3	Tolkemetode. Hvor mye skal tolkes?	27

2.4 Generelt om de øvrige aktørene i situasjoner hvor tolker benyttes	29
2.4.1 Dommerne, forsvarere, sakkyndige	29
2.4.2 Saksbehandlere, helsepersonell, sosionomer	31
2.5 Tolkens rolle i rettssalen og i møte med forvaltningen	34
2.6 Kvalitetssikring av tolken	37
2.6.1 Autorisasjonsprøver	37
2.6.2 Tolkeregistrene	38
2.7 Tolken: kulturformidler eller bare tolk?	40
2.8 Oppsummering av kapitel 2	41
<u>3 HAR TILTAK, SOM ER GJENNOMFØRT DE SISTE ÅRENE, BIDRATT TIL BEDRE TOLKING OG ØKT RETTSSIKKERHET, FOR DEN SOM IKKE SNAKKER NORSK?</u>	<u>43</u>
3.1 Praktiske tiltak ved domstolene	43
3.1.1 Tolkekabiner og lydbånd - og filmopptak	43
3.1.2. Bruk av to eller flere tolker	45
3.1.3 Endring av dommerens arbeidsrutiner	45
3.1.4 Opplæring av aktørene i domstolene	45
3.1.5 Juridiske ordbøker	46
3.1.6 Evaluering av tolken	46
3.2. Praktiske tiltak ved forvaltningsinstitusjoner	47
3.2.1 Bruk av kvalifiserte tolker	47
3.2.2 Evaluering av tolken	48
3.2.3 Endring av rutiner	48
3.3 Andre tiltak	48
3.3.1 Nasjonalt tolkeregister - Tolkeportalen.no	49
3.3.2 Kurs for brukerne	50
3.3.3 Tolkeutdanning	50
3.3.4 Bedre betingelser for tolk	51

3.4. Oppsummering av kapitel 3	51
<u>4</u> <u>OPPSUMMERING</u>	<u>54</u>
<u>5</u> <u>LITTERATURLISTE</u>	<u>56</u>
<u>6</u> <u>VEDLEGG</u>	<u>59</u>
1. Intervjuguide for tolker	60
2. Rettskildesituasjon – den aktuelle lovgivningen i domstolene og forvaltningen	63
3. Tidligere undersøkelser	69
4. Oversikt over intervjuobjektene	73

1 INNLEDNING

1.1 Presentasjon av oppgavens tema: bruk av tolk i domstolene og forvaltningen med et komparativt perspektiv. Problemstillinger.

Tema for min oppgave knytter seg til bruk av tolk i domstolene og forvaltningen i et rettsosociologisk perspektiv. Rettsosociologiens hovedoppgave er "å beskrive og analysere retten i samfunnet" ¹. I min oppgave har jeg valgt å legge hovedvekt på det praktiske rundt tolking. Dette innebærer at spørsmål omkring rettskildesituasjon og hvorvidt juridiske regler utgjør et hinder for kommunikasjon, ikke vil utgjøre hovedtema i min besvarelse.

Jeg har valgt å legge vekt på følgende temaer: for det første om tolkene er faglig kvalifisert. For det andre om opplæring av tolkebrukerne har bidratt til bedre kommunikasjon. For det tredje hvilke praktiske, administrative tiltak hos tolkebrukerne som er egnet til å øke kvalitet på tolkingen. For det fjerde om manglende kulturkunnskap svekker kommunikasjonen. Og til slutt vil jeg se på hvorvidt tiltak som er blitt satt i gang av offentlige myndigheter fra ca år 2000, har bidratt til at tolkene er blitt bedre faglig kvalifisert.

1.2. Noen utgangspunkter

Språk og kommunikasjon er helt avgjørende for å forstå og bli forstått. Derfor er dette en helt nødvendig forutsetning for at behandling for domstolene og i forvaltningen kan skje på en betryggende måte. Prosessen skjer ofte både skriftlig og muntlig, men uansett form, forutsetter det at partene forstår hverandre. Hvordan skal prosessen foregå dersom en av partene ikke snakker et språk begge forstår?

---

¹ Mathiesen, 2001, s 21

I domstolene gjelder det et muntlighetsprinsipp. Det betyr at alle aktørene må, som hovedregel, kommunisere muntlig. For å sikre forsvarlig rettergang der noen av aktørene ikke forstår norsk, må domstolene benytte seg av en tolk. I forvaltningen skjer saksbehandling i hovedsak skriftlig. Situasjonen er likevel mer uklar og bruk av tolk varierer, avhengig av hvilket forvaltningsområde det gjelder. Jeg vil komme tilbake til dette under pkt.1.4.

I begge tilfellene kan kommunikasjonen svekkes på grunn av dårlig kjennskap til kulturforskjellene. Dermed kan relevant budskap, språklige nyanser misforstås eller gå tapt. Det at en tolk utnevnes, er ikke en garanti i seg selv for at kommunikasjonsproblemer vil være løst. En dårlig kvalifisert, urutinert tolk, feil bruk av tolk og mangelfulle administrative rutiner hos brukerne, kan også bidra til å svekke rettssikkerheten til den som ikke snakker norsk. Tidligere undersøkelser har vist til at det er slik i mange tilfeller. Jeg vil gi en kortfattet beskrivelse av utvalgte undersøkelser som er gjennomført tidligere under punkt 1.8.

1.3. Avgrensninger

På grunn av oppgavens begrensede omfang, har jeg valgt å foreta enkelte avgrensninger mot temaer som ville vært naturlig å ta med i en oppgave om bruk av tolk i domstolene og forvaltningen.

I denne avhandlingen vil jeg ta utgangspunkt i tolker, deres kvalifikasjoner og deres erfaringer om hvordan det er å være tolk i domstolene og i forvaltningen. Jeg har ikke foretatt noen avgrensning mot sivile - eller straffesaker, selv om rettsikkerhetsproblematikken kommer klarere frem i straffesaker.

Når det gjelder forvaltningen har jeg valgt å rette oppmerksomheten mot følgende områder: helse- og sosialsektoren, barnevern, samt saksbehandling i Utlendingsdirektoratet (videre UDI). Bruk av tolk i øvrig forvaltning vil ligge utenfor oppgavens rammer.

Videre avgrensner jeg min besvarelse mot bruk av tolk i saker der den ene parten er døv, svaksynt eller psykisk utviklingshemmet, siden det er ordinært talespråk som er utgangspunktet for min oppgave.

Oppgaven vil også avgrensnes mot å behandle prosesser som skjer før en rettssak, slik som avhør og saksforberedelser. Tilsvarende gjelder ikke fullt ut i forvaltningen og tjenesteyting, da behov for tolk kan oppstå allerede ved første kontakt, for eksempel ved en henvendelse til en lege.

Tolkene som jeg har intervjuet, utgjør her det største erfaringsmaterialet. Alle tolkene har geografisk tilknytting til Oslo og Akershus. Dermed avgrensner oppgaven seg mot erfaringene tolker kan ha i andre landsdeler.

1.4. Begrepsavklaringer

I denne oppgaven vil jeg bruke begrepet *tolk* om en person som har som oppgave å tolke muntlige utsagn til og fra norsk, for en person som deltar i domstolsprosessen. Det kan være tiltalt, saksøkt eller saksøker, vitner, sakskyndig. I forvaltningen vil det tilsvarende være en pasient, bruker eller den person vedtaket retter seg mot.

Begrepet *minoritetsspråklig* brukes i denne sammenheng om utlendinger og innvandrere som ikke behersker norsk i tilstrekkelig grad. Utlending defineres i utlendingsloven (utl) § 48 (1) som ”enhver som ikke er norsk statsborger”. Begrepet *minoritet* er ikke knyttet til bestemt nasjonalitet, men til det kulturelle felleskap (felles språk, religion, etnisk bakgrunn). Her vil også samer og kvener tilhøre denne gruppen. Likevel utgjør ikke sistnevnte en del av mitt materiale. Jeg velger å bruke mer presis beskrivelse – person som ikke snakker norsk, siden det å være minoritetsspråklig ikke er ensbetydende med at man ikke snakker norsk.

Begrepet *forvaltning* vil omfatte helse- og sosialtjenesten, barnevern og utlendingsforvaltningen. Begrepet vil, i tillegg til forvaltningens kjerneområde, som er å treffe enkeltvedtak, også omfatte tjenesteyting som er grunnsteinen i helse- og sosialsektoren.

1.5. Hensynene bak reglene om rett til tolk.

Reglene som er gitt om bistand til tolk er utslag av kravet om betryggende og god rettergang². Grunnleggende kontradiksjonsprinsipp skal sikre at en tiltalt, saksøkt eller person som vedtaket retter seg mot, skal få anledning til å uttale seg, før avgjørelsen treffes. Tilsvarende gjelder det mulighet til å forstå det som blir sagt av andre, som har betydning for ens egen sak. Både internrettslige regler og internasjonale rettskilder anser kontradiksjonsprinsippet som en grunnleggende rettssikkerhetsgaranti.

I saker hvor personer som ikke snakker norsk er part, vil ivaretagelsen av det kontradiktoriske prinsipp stå mot hensynet til prosessøkonomiske hensyn, dvs. hensynet til en kostnadseffektiv behandling. Det førstnevnte hensyn taler for å benytte tolk i de tilfellene hvor en part ikke snakker norsk. Det sistnevnte hensynet taler for å bruke tolk kun når det er strengt tatt nødvendig. Praksis varierer og er avhengig av området det gjelder. Det er uten tvil en lavere terskel for bruk av tolk i domstolene. Dette kan forklares med de strenge krav som stilles til en god prosessordning, som igjen har kommet til uttrykk i mer klare lovbestemmelser. Situasjonen er noe annerledes i forvaltningen. Hjemmel for bruk av tolk er mer uklar. Som et unntak kan nevnes helsesektoren, hvor hensynet til pasientens rettssikkerhet vil stå sentralt på livsviktige områder. Her vil terskel for å bruke tolk være lavere når pasienten ikke snakker norsk. Hvorvidt kvaliteten på tolkingen holder samme nivå som hos domstolene, er et annet spørsmål og vil bli behandlet senere under del 2.

---

² Mostad Bente, 1999, s 15

I menneskerettslig perspektiv tas det ofte utgangspunkt i verdibaserte grunnnormer som likhet og frihet³. Dette er også nedfelt i FN verdenserklæring om menneskerettigheter. Ikke-diskriminering, er en av flere måter å etterstrebe likhet på. Begge disse normene står nært den tredje – rettferdighet. Med andre ord kan man si at reglene om rett til fri tolk er utslag av disse normene, som skal sikre likebehandling i domstolene og i møte med forvaltningen.

1.6 Rettskildesituasjon – den aktuelle lovgivningen. Sammenligning av rettskildesituasjon om rett til tolk i domstolene og forvaltningen.

Det finnes ikke en enkeltstående lov i norsk rett som hjemler rett til tolk.

Rettskildesituasjon er noe uoversiktlig og bestemmelsene finnes i flere interne lover, som må sees i sammenheng med internasjonale bestemmelser. De sentrale bestemmelser er dstl § 135 og § 136, strpl § 304 3. ledd, påt. instr. § 2-8, tvml § 169 2. ledd (kun om utgifter til tolk), samt EMK art 6 nr 1 og 3. Fvl §§ 11 og 17 er sentrale bestemmelser på forvaltningsrettens område.

For nærmere og mer detaljert beskrivelse av rettskildesituasjon om rett til tolk i domstolene og forvaltningen, se vedlegg nr. 2 i oppgaven.

1.7 Metode

I denne avhandlingen har jeg lagt til grunn en retts sosiologisk metode. Som jeg allerede har nevnt innledningsvis, er hovedoppgaven for retts sosiologien ” å beskrive og analysere retten i samfunnet ”⁴. Det er tidligere blitt foretatt noen undersøkelser om hvorvidt virkningene av rettsregler fører til at kommunikasjonen svekkes pga manglende bruk av tolk, jfr. del 2 i oppgaven. Konklusjonen i disse avhandlingene tyder på at rettsregler ikke er til hinder for vellykket kommunikasjon. Avhandlingene peker på at det er mangel på

---

³ Mostad Bente, 1999 s.15

⁴ Mathiesen, 2001 s 21

kvalifiserte tolker og svake kunnskaper hos tolkebrukerne, som er de største utfordringene i forhold til bruk av tolk. Av nevnte grunn har jeg valgt å legge vekt på det praktiske rundt tolkningen.

Den metodiske fremgangsmåten har vært å innhente empirisk materiale ved å intervju 10 tolker. Jeg har bevisst valgt å avgrense intervjuobjekter til kun tolker. Dette ble gjort for å kunne se om det er forhold hos tolkene som gjør at kommunikasjon svekkes når den ene parten ikke snakker norsk. Intervjuene tar utgangspunkt i en intervjuguide som jeg har utarbeidet (vedlegg nr 1).

Den praktiske gjennomføringen foregikk ved personlig møte. Samtalene ble notert underveis, og deretter bearbeidet.

1.8 Tidligere undersøkelser

Det er tidligere foretatt flere studier om bruk av tolk i domstolene. Så vidt meg bekjent, foreligger det lite forskningsbasert dokumentasjon om bruk av tolk i forvaltningen. Kjersti Ørvig har skrevet om *”Tolken som redskap eller kulturinformant”* i sin doktoravhandling av 2007. Denne undersøkelsen tar utgangspunkt i studie av tolkede klientsamtaler i sosialtjenesten. Metoden i avhandlingen tar utgangspunkt i et sosiologisk perspektiv.

Øvrige undersøkelser av interesse er en masteroppgave *”Bruk av tolk i norske straffesaker”*, som er skrevet av Lene Walaas i 2005; boken *”Kommunikasjon og rettssikkerhet”*, som er sluttrapport fra et tverrfaglig forskningsprosjekt foretatt ved Institutt for rettssosiologi i perioden 1999-2000; en undersøkelse med tittel *” Rett til likebehandling for domstolene for den som ikke snakker norsk – med hovedvekt på retten til fri tolk og oversetting”* foretatt av Bente Mostad ved Institutt for rettssosiologi i 1999. Videre kan NIBR Rapport: 2007:10 *”Bruk av tolk i barnevernet”* av Nora Gotaas og IMDi rapport 6-2007 *”Fastleger og tolketjenester”* nevnes.

I vedlegg nr. 3 vil jeg gi en kort oversikt over de undersøkelsene jeg har brukt som utgangspunkt i min oppgave.

1.9 Fremstillingen

Videre i fremstillingen, under del 2, tar jeg utgangspunkt i materiale som er samlet inn og bearbeidet i intervjuundersøkelsene. For det første vil jeg se på hvilke kvalifikasjoner tolkene har og bør ha for å utføre oppdrag for domstolene og forvaltningen, herunder betydning av tolkeetiske regler og kvalitetssikring av tolkene. For det andre vil jeg behandle de forskjellige praktiske utfordringene tolkene har i møte med domstolene og forvaltningen. For det tredje vil jeg se på de øvrige tolkebrukerne og i hvilken grad deres manglende kunnskap om bruk av tolk påvirker kommunikasjonen. Videre vil jeg behandle betydningen av kulturkunnskaper og hvorvidt mangel på sådan påvirker tolkingen. Et viktig mål med denne avhandlingen er å se på forskjeller og likheter mellom bruk av tolk i domstolene og forvaltningen, og hvorvidt det eksisterer en forskjell som svekker rettssikkerheten for den som ikke snakker norsk.

Under del 3 vil jeg drøfte om de ulike tiltak, som er iverksatt, har bidratt til bedre tolking og økt rettssikkerhet. Videre vil jeg, på bakgrunn av det som fremkom i intervjuundersøkelser, komme med forslag som kan føre til videre forbedringer.

Etter hver del er det laget en oppsummering. Dette har jeg gjort for å presisere hvilke momenter som ansees særlig vesentlig for drøftelsen av det empiriske datamaterialet. Punktene i oppsummeringen kan sees på som viktige momenter i en videre diskusjon av de problemstillingene jeg har reist i min avhandling.

2 TOLKENS ROLLE I MØTE MED DOMSTOLENE OG FORVALTNINGEN

Jeg har foretatt intervjuundersøkelser ved å intervju 10 tolker med forskjellig språklig, faglig og erfaringsmessig bakgrunn. Alle tolkene har geografisk tilknytning til Oslo og Akershus og har stort sett sitt virke som tolk i Oslo og omegn. Et slikt utvalg begrunnes i praktiske hensyn mht muligheter for personlig møte med tolkene, samt oppgavens begrensede omfang. Empirisk materiale fra 10 tolker kan synes å være et begrenset materiale, men siden det er kun tolkene som er utgangspunktet for min avhandling, anser jeg dette som tilstrekkelig for å belyse de problemstillinger som jeg reiser i denne oppgaven.

2.1 Generelt om tolkene

Intervjuundersøkelsen avdekket at flertallet (seks tolker) har valgt tolkeyrket tilfeldig. Flere tolker med ikke etnisk- norsk bakgrunn, har svart at det var den enkleste jobben å få i begynnelsen, etter ankomst til Norge. Det faktum at kun tre av tolkene jobber fulltid som tolk svekker også tolkeyrket som profesjon. Dette reiser følgende problemstilling: bidrar tilfeldig, lite bevisst valg av tolkeyrket, og det å jobbe kun sporadisk som tolk til manglende profesjonalitet og dermed lavere kvalitet på tolkingen?

Gjennomsnittsalderen på de intervjuede tolkene er 39 år, den eldste er 53 og den yngste er 24 år. Åtte av tolkene har innvandrerbakgrunn og har bodd i Norge mellom 9 og 36 år. To av tolkene er etnisk norske. Av de 10 intervjuede tolkene er seks kvinner. Tolkespråkene til tolkene er: engelsk og spansk (to tolker), litauisk (to tolker), russisk, somali (to tolker), urdu, fransk og rumensk (en tolk), og en av tolkene har også noe tolkeerfaring i kirundi og swahili. Intervjuobjektene har i gjennomsnitt arbeidet som tolk i 12 år, hvorav fem av tolkene har startet sin tolkekarriere i forvaltningen, særlig i helse- og sosialsektoren. Disse fem tolkene har, etter en periode på

ca 2-3 år, også begynt å tolke i domstolene. Fire av tolkene har jobbet like lenge i domstolene som i forvaltningen. Kun en tolk har startet sin tolkekarriere i domstolene.

Fem av tolkene jobber kun som selvstendig næringsdrivende, tre jobber både som selvstendige og har tilknytning til ett eller flere tolkebyråer, en av tolkene får alle sine oppdrag via et tolkebyrå, og en tolk er tilknyttet den kommunale tolketjenesten og får stort sett alle sine oppdrag formidlet via denne. De tolkene som jobber kun som selvstendig næringsdrivende, har alle startet sin tolkekarriere ved å være tilknyttet et tolkebyrå. Det er et gjennomgående trekk at dette samarbeidet brytes etter hvert som tolkene får mer praktisk erfaring, relevant utdanning og kurs. Det er også mitt inntrykk at de mest erfarne og best faglig kvalifiserte, velger å jobbe selvstendig.

Det er kun tre av tolkene som jobber fulltid som tolk. En av tolkene er i tillegg statsautorisert translatør.

Antall tolkeoppdrag per måned varierer mellom de ulike språkene. Det er mye oppdrag for domstolene i engelsk, somali, litauisk, russisk og urdu. Behov for tolking i spansk har vært avtagende, både i domstolene og forvaltningen. Når det gjelder tolking i helse- og sosialsektoren, er det urdu og somali som er mest etterspurt. Det er også disse språkene som er mye etterspurt for tolking ved UDI. Det er mindre etterspørsel etter litauisk tolk i helse- og sosialsektoren. En av forklaringene kan være at mange litauere er i landet på kortvarig basis (arbeidsinnvandring) og dermed benytter ikke seg av alle velferdstilbudene. En annen mulig forklaring kan være at man forsøker å kommunisere på engelsk, som er et språk de fleste europeere har kjennskap til.

Alle tolkene jeg har intervjuet tar oppdrag for domstolene, mindretallet har bevisst valgt bort oppdrag innen helse- og sosialfeltet, samt barnevern. De som likevel tar oppdrag i forvaltningen, gjør det pga behov for penger og når andre, mer lukrative tilbud uteblir. Unntaket her er tolking for politiet og UDI, siden disse er godt betalt og har som regel lengre varighet. Nedprioritering av oppdrag for forvaltningen begrunnes i lav betaling,

manglende utfordringer, kort varighet og lav status for slike oppdrag. En av statsautoriserte tolkene har gitt uttrykk for at hun kunne gjerne tolket mer i helse- og sosialsektoren hvis det ikke var nok oppdrag i domstolene og avlønningen var mer lik. Alle tolkene har tolkeerfaring fra UDI og politiet, og samtlige gir inntrykk av å like denne type oppdrag.

En av tolkene har lang erfaring med oppdrag som tolk ved statsbesøk, samt internasjonale møter, konferanser og tolking for EMD.

Et gjennomgående trekk ved alle svar er at det å tolke i helse- og sosialsektoren, samt barnevern, det gjør kun de uerfarne tolkene som verken har gode språkkunnskaper eller formell, relevant utdanning og kurs. Ifølge tolkene er det er *”et sted for nybegynnere”*. Dette er et urovekkende svar, da bruk av tolk hos leger kan være avgjørende for liv og helse. Manglende og feil bruk av tolk hos barnevernet kan bidra til at barnets rettigheter ikke blir ivaretatt eller at det blir truffet et feil vedtak, som griper inn på en smertefull måte i en families liv. Det er også betenkelig hvis kun de minst kvalifiserte tolkene som påtar seg oppdragene hos sosialtjenesten. Klarer disse tolkene å takle alle de spesifikke aspektene som oppstår i en tolkesituasjon på et sosialkontor, hvor den ene parten står i så stor avhengighetsforhold til den andre, mer byråkratiske, ”sterke” parten?

På spørsmålet om *”hvorfør valgte du å arbeide som tolk?”* svarer seks av tolkene at det var tilfeldig, to av tolkene nevner interesse for språk som hovedbegrunnelse, en tolk sier at han er *”flink med språk og snakker 5 språk”*⁵, en annen nevner relevant utdanning som begrunnelse. En av tolkene begrunner sitt valg med at *”det var den enkleste jobben å få den gangen”*⁶. De fleste tolkene sier at de har interesse for språk.

---

⁵ Intervju nr 9

⁶ Intervju nr 7

2.2 Tolkenes kvalifikasjoner

I innledningsfasen av mine intervjuundersøkelser har jeg stilt et spørsmål om ”*Hva som er viktig for å være en god tolk? Hvilke egenskaper og kunnskaper?*”

Alle 10 tolkene svarer at gode språkkunnskaper på begge språk er helt avgjørende. Evne til å formulere seg godt ble også understreket av mange. De fleste tolkene svarer at god allmennutdanning (minimum bachelor) og samfunnskunnskap er også viktig. Videre pekes det på betydningen av å være engasjert og oppdatert om hva som skjer både i det norske samfunnet og i de land hvor tolkespråket er hovedmål.

Tre av tolkene mener at gode analytiske evner er viktig for å gjøre en god jobb som tolk. Ni av tolkene nevner sosiale ferdigheter, evnen til å være diskret, selvstendig, nøyaktig og kunne tåle mye stress. Flere enn fem mente at det er viktig å være godt forberedt før et oppdrag. En av tolkene nevnte også at integritet og profesjonalitet var viktige egenskaper. Svarene jeg fikk var tilnærmet entydige og det var liten forskjell mellom de tolkene som hadde formell faglig bakgrunn og lang erfaring, og de mindre erfarne tolkene. De mest erfarne tolkene nevnte analytiske evner, god stressmestring og bred og solid allmennutdanning i tillegg til andre, ovennevnte egenskaper. Det ser også ut som de fleste tolkene er meget bevisst på sin rolle som tolk i forhold til tolkeetiske reglene. Jeg vil se på dette nærmere under pkt. 2.2.3.

2.2.1 Utdanning

Utdanningstilbud for tolker på universitets- og høyskolenivå finner man ved Høyskolen i Oslo (HiO), Universitetet i Bergen (UiB) og Universitetet i Oslo (UiO). Alle tre tilbyr en generell tolkeutdanning over ett eller to semestre. HiO tilbyr også en nettbasert undervisning som baserer seg på egne studier, enkelte helgesamlinger og fjernundervisning. Undervisningen går over ett semester. Fra høsten 2007 er det etablert en permanent grunnutdanning i tolking ved HiO. Tolkeutdanningen legger hovedvekt på tolking i offentlig sektor og gir 30 studiepoeng. I tillegg har HiO utvidet tilbud for tolkeutdanning slik at fra 2008 omfatter denne også utvalgte ”nykommerspråk” slik som litauisk og latvisk. Det er positivt at tilbudet utvides og omfatter flere språk. Det kan

imidlertid fortsatt reises spørsmål om hvorfor det ikke eksisterer en fullverdig profesjonsutdanning for tolker i Norge. Tolkeutdanning som varer et semester kan vanskelig betegnes som et fullverdig utdanningstilbud. En profesjonsutdanning burde bestå av flere språk, og i tillegg til tolkefagene bør det inneholde flere samfunnsrelaterte fag. Det bør også tilbys et større utvalg av etterutdanning og kurs for de tolkene som ønsker å skaffe seg mer faglig tyngde for tolking i rettsvesenet, politi, barnevern og helse- og sosialsektoren. Grunnen til at et slikt fulltidsstudium ikke foreligger, er antakeligvis det at yrket fortsatt mangler faglig anerkjennelse og tyngde, og det er kun et fåtall av tolker som kan leve av dette. Selv om flere tiltak er iverksatt av myndigheter og utdanningsinstitusjoner, er det fortsatt mangel på profesjonelle tolker på flere språk.

Tolkeutdanningen har blant annet som formål å gi tolkene en generell innføring i tolketeknikk og de tolkeetiske reglene. Undervisningen søker å gi en generell utdanning til tolker for alle typer av tolkeoppdrag. Den tolketeknikken som blir undervist ved tolkeutdanningen i Norge, er *konsekutiv tolking*. Det vil si at det skal tolkes større avsnitt av gangen, gjerne på bakgrunn av notater som tolken har skrevet ned mens personen snakker. I domstolene er det imidlertid nødvendig at tolken også behersker *simultantolking*. Det kan føre til store problemer og mangler ved tolkingen dersom tiltaltes forklaring tolkes ved bruk av konsekutiv tolking⁷. Flere av tolkene som jeg har intervjuet, mener at det er en svakhet ved tolkeutdanningen i Norge, at det ikke finnes tilbud om kurs i simultantolking. Det er kun to av de ti tolkene i min undersøkelse som mener at de behersker denne teknikken. Begge tolkene har solid teoretisk, relevant utdannelse og lang erfaring som tolk⁸.

Tolkene i mitt materiale har variert utdanningsbakgrunn, flere av dem har en eller annen form for tolkeutdanning.

---

⁷ Walaas, 2005 s 21

⁸ Intervju nr 2 og 6

Tre av tolkene har statsautorisasjon og tolkeutdanning, samt annen relevant utdanning på bachelor nivå. Øvrig utdanning er i hovedsak språkstudier, hvorav en av tolkene har bachelor grad i tolking. Samtlige har utdanning både fra Norge og utlandet.

En tolk har statsautorisasjon og tolkeutdanning, men øvrig utdanning er innenfor økonomi og administrasjon. Denne tolken jobber kun som tolk, i full stilling.

En tolk har mastergrad i språk og litteratur fra utlandet, grunnfag i norsk, samt 1-årig tolkeutdanning fra UiB. En annen, kvinnelig tolk har cand. phil. grad i norsk fra universitetet i Russland.

Tre tolker har utdanning fra pågående bachelor studier til fullført mastergrad i andre, ikke tolkerelevante, fag.

Fire av tolkene har kun fullført såkalt ToSPoT- test (tospråklig test og grunnleggende tolkeopplæring). En av tolkene er i gang med autorisasjonsprøven (har bestått den skriftlige delen, venter på å komme opp i muntlig del av prøven), en annen er i gang med tolkeutdanning i regi av Høyskolen i Oslo (videre HiO). Tolk nummer tre vurderer ikke å starte med tolkeutdanning i nærmeste fremtid. Den fjerde tolken begrunner sin manglende formelle tolkeutdanning med at det hittil ikke fantes tilbud om verken utdanning eller autorisasjonsprøve i litauisk språk. Jeg tolker dette som at tolken er positiv til å gjennomføre tolkeutdanning og/eller autorisasjonsprøve, hvis slikt tilbud fantes.

Det er kun én av tolkene som bare har utdanning på videregående skole nivå. Tolken har 1-årig tolkeutdanning og diverse relevante kurs som ble arrangert i regi av den kommunale tolketjenesten.

De fleste tolkene har deltatt på forskjellige, relevante kurs som er blitt arrangert gjennom en årrekke. Følgende kurs omtales oftest og får mest positive tilbakemeldinger vedr.

innhold og kvalitet: ”terminologi i retten” og andre relevante kurs fra UiO, kurs i juridisk terminologi fra Oslo Tingrett, kurs med forskjellige, tolkerelevante tema i regi av UDI. Tolken som er ansatt hos den kommunale tolketjenesten, forteller mye positivt om kurstilbud som arrangeres regelmessig og holder et høyt faglig nivå. Kursene tar for seg tema og fagterminologi fra de fleste samfunnsområder.

På spørsmål om ”*har du statsautorisasjon? Hvis ja, hvorfor valgte du å ta autorisasjonsprøven?*”, svarer alle fire tolkene med statsautorisasjon, at det var viktig for å kunne konkurrere om de beste oppdragene og for å ha et kvalitetsbevis å vise til.

Jeg stilte spørsmål til tolkene uten statsautorisasjon om ”*vurderer du å ta prøven?*” Det er kun to av tolkene som ikke var interessert til å ta autorisasjonsprøven. En av tolkene har en annen yrkes- og utdanningsbakgrunn, og en ikke tolkerelevant fulltidsjobb. Den andre tolken er snart ferdig utdannet master i statsvitenskap, og slik som jeg tolket hans utsagn, vil han satse på et annet yrke enn tolk.

2.2.2 Tolkenes juridiske og andre fagkunnskaper

For at tolken skal kunne utføre tolkeoppdrag for domstolene på en forsvarlig måte, er det en viktig forutsetning at tolken behersker vesentlige deler av den aktuelle juridiske fagterminologien. Intervjuene viser at de fleste tolkene selv synes at de har godt kjennskap til juridisk fagterminologi. De mest erfarne tolkene bruker ordbøkene mye, har laget sine egne ordlister og forbereder seg nøye før hvert oppdrag.

Det er imidlertid store utfordringer som knytter seg til tilgang på hjelpemidler. Det finnes juridiske ordbøker kun på noen få store språk, som innebærer at tolkene i mindre språk står mye svakere rustet til å lære juridiske begreper. Når jeg stilte spørsmål om ”*det er spesielle utfordringer og problemer mht juridiske kunnskaper, slik som tilgang til aktuelle hjelpemidler*”, svarte ingen at dette var et betydelig problem. Flere tolker forklarte at det var vanlig å ”*gå gjennom et tredje språk, slik som engelsk eller arabisk*”⁹. Spesielt er

---

⁹ Intervju nr 3

situasjonen kritisk for ”nykommerspråk”, slik som litauisk. Det finnes kun en enkel ordbok for dagligtale. Situasjonen blir ikke enklere ved at det skjer mange og raske endringer i litauisk samfunn, slik at nye begrep dannes hele tiden. Det krever ekstra innsats fra tolkene. Overraskende nok, fikk jeg et generelt inntrykk av at de tolkene som ikke hadde tilgang på gode fagordbøker, ikke så på dette som et alvorlig problem. En litauisk tolk sa at hun ”savner ikke juridisk ordbok”¹⁰.

Det er kun de mest erfarne og statsautoriserte tolkene som sier at de leser relevante lovtekster. Dette er også betenkelig, da man skulle forvente at tolkene med minst erfaring forberedte seg mest.

Det var også flere tolker som gav inntrykk av at det er tilstrekkelig at tolken har en ”god, allmennutdanning”.

På spørsmål om ” *hvordan vurderer du dine kunnskaper i forhold til juridisk terminologi, både i forhold til tolkespråket og norsk?*”, har kun en tolk svart at av og til er det vanskelig med juridisk fagterminologi, spesielt i forhold til somali. Tolken forklarer vanskeligheter med at det ikke finnes ekvivalente begreper på somali. Denne tolken har deltatt på et 3-dagers kurs i juridisk terminologi, som ble arrangert av Noricom tolkebyrå. Tolkebyrået stilte det som et krav før de kunne formidle tolkeoppdrag for domstolene til denne tolken. Av alle intervjuede tolkene, har denne tolken minst tolkeerfaring. Han er likevel i gang med autorisasjonsprøve for tolk i somali og har allerede bestått den skriftlige delen.

Øvrige ni tolker har svart at de er godt kjent med juridisk fagterminologi, selv om den er faglig krevende. En av tolkene er jusstudent på 3. avdeling og sier at hun har stort utbytte fra studiet i forhold til juridisk terminologi.

---

¹⁰ Intervju nr 7

Flesteparten sier at prosedyre i en rettssak er spesielt krevende. Dette på grunn av høyt tempo hos dem som snakker, kompliserte formuleringer og utstrakt bruk av retorikk. Svarene avdekker også gjennomgående manglende vilje hos aktørene til ”å stoppe opp” og ta tilstrekkelig hensyn til tolken.

På spørsmål om ”*har du kjennskap til hvordan rettssakene foregår (det prosessuelle)?*”, svarer ni tolker at de har godt kjennskap til prosessen. Flere av tolkene har lært om dette i forbindelse med tolkeutdanning og /eller relevante kurs. Ellers legger alle tolkene stor vekt på erfaring og forteller at etter noen rettssaker ”*kan man alt om rutinene*”¹¹. Det er kun en av tolkene som sier at hun ikke kjenner helt til rettergangen i en rettssak. Denne tolken tolker mest i forvaltningen, etter en prosentvis fordeling som ligger på ca 70 % (forvaltning) og 30 % (domstoler).

Jeg har stilt et spørsmål om ”*har du spesielle kvalifikasjoner for å tolke for forvaltningen*”?, og svarene jeg fikk varierer avhengig av om man har statsautorisasjon og /eller tolkeutdanning eller kun ToSPoT- test. Tolkene med statsautorisasjon nevner at fagterminologi innen helse- og sosial, barnevern og utlendingsfeltet var en del av autorisasjonsprøven. Denne prøven er som kjent, meget krevende, og uten å beherske terminologien godt, vil man stryke. Tolkeutdannelsen har også en del om fagterminologi innen nevnte felt. Det betyr at de tolkene som har tolkeutdannelse, gir inntrykk av å kunne fagterminologien godt. Derimot er det ingen som har spesialutdannelse eller øvrig utdannelse som er direkte relevant til disse fagfelt.

Alle tolkene sier at erfaring hjelper langt på vei. Noen tolker uttrykker litt bekymring i forhold til egne kunnskaper innen medisinske begreper. På spørsmål om hvordan de takler slike situasjoner, forklarer de at man søker hjelp hos legen ved å be om en forklaring av et begrep (sykdom, symptom og lignende), en av tolkene samarbeider med andre tolker (sender sms under et tolkeoppdrag) og nesten alle slår opp i ordbøker der og da. Etter mitt

---

¹¹ Intervju nr 9

syn, kan mange av svarene gi grunn til bekymring. Det må ansees som svært viktig at tolken er i stand til å oversette diagnoser til pasienter helt korrekt. Tilsvarende må gjelde også i forhold til tolking i rettssaker. Dette krever et høyt kunnskapsnivå innen fagterminologi hos tolkene.

Selv om antall tolker jeg har intervjuet er begrenset, mener jeg at det gir et bilde av at det foreligger forskjeller mellom tolkenes syn på egne kunnskaper og innsikt i den aktuelle lovteksten og annen fagterminologi, og hvordan andre aktører opplever det ¹². I praksis stilles det ikke krav om slike kunnskaper og det ser ut som det er tolken selv som skal vurdere om han eller hun er i stand til å tolke i domstolene og i forvaltningen. Svarene indikerer tydelig at de minst erfarne tolkene har mest ”tro på seg selv” og sine kunnskaper.

Det er halvparten av tolkene som svarer bekreftende på mitt spørsmål om ” *du noen gang blir spurt om å forklare bakgrunn for kulturen til aktørene?* ” Alle sier at de svarer konsekvent om at ” *dette er ikke tolkens oppgave og tolken er ikke kulturekspert* ”. Dette kan gi uttrykk for at tolkene er meget bevisst sin rolle. Videre kan det tyde på et mange, men langt fra alle, andre aktører er klar over at tolken ikke skal bidra med kulturekspertise. De tolkene som har svart bekreftende på mitt spørsmål, har beskrevet konkrete episoder hvor mangel på tolking i en kulturell kontekst, uten å bruke kunnskaper om kulturen aktivt, kan resultere i direkte feil.

Det er ingen av de intervjuede tolkene som nevner kulturkunnskap som kvalifikasjon for å være en god tolk. De fleste svarer at samfunnskunnskap er viktig. Dette på tross av at all tolking, som regel, skjer ut ifra et kulturelt aspekt. Uttrykk og begrep tolkes i en kontekst hvor kunnskaper om mottakers kultur spiller en rolle. Enkelte ganger er det direkte galt å oversette som en ”maskin”¹³. Ifølge en tolk i rumensk, har hun tolket med utgangspunkt i kjennskap om at ” *etasjene teller man annerledes i Romania* ”, men har gjort partene

---

¹² Walaas, 2005 s 36

¹³ Intervju nr 10

oppmerksom på forhånd om at ”nå forklarer tolken hvordan det er i Romania slik at det ikke blir faktafeil”¹⁴

En annen tolk har erfart at det ble gjort ”en grov feil ved tolking i en straffesak hvor tiltaltes uttryksmåte måtte forståes ut ifra kjennskap til kulturen. Mekanisk tolking medførte til at tiltalte ble dømt for grov vold, men hadde erklært seg skyldig i bruk av vold, ikke i bruk av grov vold...”¹⁵

.

2.2.3 Yrkesetiske regler

De tolkeetiske reglene fremgår av ”Retningslinjer for god tolkeskikk”, utgitt av UDI. De er ment å være førende for alle som jobber som tolk. Som forutsetning for bevilling pålegges statsautoriserte tolker å følge disse reglene i sitt arbeid, og konsekvensen av påvist brudd kan være tilbakekalling av bevilling¹⁶. Seks av tolkene har ikke statsautorisasjon og jeg ønsket å undersøke om de yrkesetiske reglene hadde like stor betydning også for dem.

Gjennom intervjuene kom det tydelig frem at tolkeetiske reglene var viktig for alle, uavhengig av utdanning og autorisasjon. Ni av tolkene sa at de følger disse retningslinjene konsekvent og fraviker aldri. Dette begrunnes med ønske om å fremstå som profesjonell, og rent personlig, følelsesmessig ”må man distansere seg fra saken for å holde ut i jobben”. Overraskende nok, svarte en statsautorisert tolk om at hun ”ikke var 100 % konsekvent, og synes at det er rom for skjønn hvis det er meget viktig for saken. Men det er viktig å avklare dette på forhånd med oppdragsgiver”.

---

¹⁴ Intervju nr 10

¹⁵ Intervju nr 8

¹⁶ Walaas, 2005 s 23

De tolkeetiske reglene som oftest ble nevnt var som følger: tolken skal tolke alt som blir sagt, ikke tillegge noe og ikke utelate noe. Tolken skal ikke påta seg andre oppgaver enn tolking. Tolken skal være nøytral og upartisk. Tolken har taushetsplikt.

Under intervjuene fremkom det at nesten alle tolkene hadde problemer med førstnevnte regel – det å tolke alt som blir sagt. Dette gjaldt særlig ved tolking i domstolene. Som jeg allerede har nevnt, mener tolkene at det er vanskelig, nesten umulig, å tolke alt som blir sagt under en prosedyre. Mange av tolkene forteller at i begynnelsen av prosedyren fungerer valgt tolkemåte bra, det vil si - tolken tolker konsekutivt (korte sekvenser om gangen). Etter en kort stund ”glemmer” forsvarerne at talen skal tolkes og etter flere bemerkninger fra tolken, velger tolken å tolke simultant ved såkalt ”hvisketolking”. En slik tolkemåte innebærer at tolken er nødt til å foreta en form for ”oppsummering” av det som blir sagt. I praksis betyr det at det er tolken som avgjør hva som skal tolkes. Dette er i strid med de tolkeetiske regler. Tolkene er klar over det og samtlige mener at en slik situasjon er beklagelig, men det er lite de kan gjøre. Som flere uttrykker det: ” man vil jo ikke bli upopulær blant dommerne og forsvarere. Hvis man blir ”vrang” og sier ifra hele tiden, blir man ikke valgt som tolk senere.” Jeg fikk inntrykk av at de statsautoriserte tolker var mer tydelige og sa ifra flere ganger om at tempoet må senkes og det må tas hensyn til tolken. De var mer bevisst på at det ikke er tolkens oppgave å foreta denne type seleksjon av hva som skal tolkes. På den andre siden oppfattet jeg det slik at tolkene som ikke hadde statsautorisasjon og/eller tolkeutdannelse, anstrengte seg noe mindre for å endre en uheldig arbeidssituasjon.

Tolken, som har betydelig tolkeerfaring innen helse- og sosialsektoren, sa at det var stor forskjell mellom det å tolke ”alt” i domstolene og på et sosialkontor. Det var som regel bedre tid og det var ingen som snakket så fort på sosialkontorene. Også terminologien var enklere. Tolken opplevde ikke dette som et problem ved tolkeoppdrag i helse- og sosialsektoren. Denne tolken hadde også betydelig erfaring som tolk for UDI og beskrev det som et ryddig, profesjonelt og godt arbeidssted for en tolk. Saksbehandlere i UDI

snakket med korte sekvenser, brukte god tid og hele tiden tok hensyn til at tolken skal tolke alt. Denne beskrivelsen ble bekreftet av alle tolkene som har hatt tolkeoppdrag for UDI.

Som nevnt ovenfor, har en av de statsautoriserte tolkene svart at hun ikke var 100 % konsekvent ved å følge alle yrkesetiske reglene. Hun forklarte at det har hendt at hun har ”påatt seg andre oppgaver enn kun tolking”, men har avklart dette på forhånd. Når jeg spurte tolken om en begrunnelse, svarte tolken at ”*det vil bli fattet en feil beslutning hvis jeg ikke blander meg inn*”¹⁷. Videre beskrev tolken en konkret situasjon hvor det ble tolket i et avhør hos politiet og tolken valgte å stille et oppfølgingsspørsmål som avdekket opplysninger, som hadde stor betydning for saken. I dette tilfellet blandet tolken roller og fremsto som ”forsvarer” for den som ble avhørt. Etter mitt syn, er dette klart i strid med de tolkeetiske regler. Det er enda mer urovekkende at en tolk med både tolkeutdanning og statsautorisasjon, velger å gjøre dette. Det faktum at hennes innblanding fikk frem vesentlig saksopplysninger, kan likevel ikke forsvare en slik handling.

Tolken som tolker mye i helse- og sosialsektoren fortalte at hun ofte opplever en forventning om at hun kan bidra med mer enn bare tolking. I enkelte tilfeller er saksbehandlere ikke klar over tolkerollen, og at tolken skal kun brukes til tolking. Problemet gjelder spesielt i forhold til de hun tolker for. Som oftest er det landsmenn som ser på henne som en slags sosialarbeider og medhjelper. Tolken forteller at hun er blitt mer bevisst på sin rolle som tolk og sier klart i fra, eller som hun uttrykte det: ”*jeg har sluttet å kjøre de hjem etter et tolkeoppdrag, det oppleves som ubehagelig*”

Manglende kunnskap om tolkens rolle og hva dette innebærer hos tolkebrukerne svekker også tolkens behov for å opptre nøytralt og uavhengig. Dette oppleves som et problem særlig i forhold til oppdrag i helse- og sosialsektoren og hos politiet. Siden jeg har avgrenset min oppgave mot tolking i politiet, vil jeg nevne at mange tolker oppgir at utfordringer med hensyn til å opptre uavhengig og nøytralt, er en av grunnene til at man

---

¹⁷ Intervju nr 1

velger bort tolkeoppdrag i helse- og sosialsektoren. I følge tolkene oppleves det som en personlig belastning ”når det følger med et trykk å være med på laget med politiet eller en klient”.

Det følger av tolkeetiske regler at tolken har taushetsplikt. Videre følger denne plikten av forskjellige bestemmelser i lovgivningen, jfr strl § 121, dstl § 63a. Det er imidlertid en forskjell mellom det å tolke i rettssaker som går for åpne dører, og det å tolke fortrolige, personlige opplysninger i sosial- og helse, samt barnevernssaker. Utgangspunktet i norsk straffe- og sivilprosess er offentlighet. Det betyr at enhver kan delta i rettsmøter. Her vil ikke taushetsplikten gjelde, jfr. dstl § 63a 4. ledd, og § 124 1. ledd. Unntaket er rettens beslutning om å føre saken for lukkede dører, dmstl § 125. I slikt tilfellet, må det antas at taushetsplikten gjelder også for tolker, jfr. ordlyden ”ingen” i § 129 1. ledd, i forhold til de opplysninger som det er besluttet å skjerme fra offentligheten, jfr. dstl §§ 129 og 130.

Situasjonen er annerledes ved tolking i forvaltningen og tjenesteyting, hvor det treffes mange enkeltvedtak som er belagt med taushetsplikt. Her vil tolken være ansvarlig for å overholde denne plikten, jfr fvl § 13.

Alle 10 tolkene jeg har intervjuet, understreket at taushetsplikten er absolutt og ikke skal brytes. Mitt inntrykk var at denne regelen overholdes i praksis og ikke byr på særlige utfordringer.

I henhold til de tolkeetiske reglene skal en tolk ikke påta seg oppdrag hvor han eller hun er inhabil. Dette kravet følger av de tolkeetiske reglene som er fastsatt av UDI. Videre kan dette utledes indirekte fra strpl. § 142 1. og 2. ledd, sammenhold med dstl §§ 106 og 108. Habilitetskravet gjelder spesielt for tolking i domstolene, og særlig i forhold til slektninger, familie og/eller nære venner. For de tolkene som tilhører små innvandremiljøer, kan dette by på spesielle utfordringer. Om tolken likevel ansees som habil, kan det by på problemer i forhold til den det skal tolkes for. Det kan være vanskelig å snakke åpent i frykt for at

tolken skal bringe opplysningene videre i miljøet. Det er ikke alltid det er nok med en forsikring om at tolken har taushetsplikt.

Habilitetskravet må også være oppfylt for tolking i forvaltningen, jfr ordlyden i fvl § 10: ”enhver annen som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan”. Ingen av tolkene som jeg har intervjuet, har tolket for slektninger, familie eller en de er gift eller samboer med. Dette er likevel et kjent fenomen blant tolkene, og er et vesentlig problem iflg. IMDi rapport 6: 2007¹⁸.

2.3 Praktiske momenter

2.3.1 Oppnevning /bestilling av tolk

Hvem avgjør det at det skal være tolk til stedet i en rettssak eller når en klient er innkalt til et møte hos sosialkontoret, eller har en time hos en lege? Fungerer bestillingsrutiner slik at den best kvalifiserte tolken velges?

I forhold til domstolene er det dommeren som har det formelle ansvaret. I praksis er domstolene ofte avhengig av melding fra politiet, som har avhørt tiltalte, om det bør oppnevnes tolk. Også tiltaltes eget ønske er av stor betydning. Hvis det oppstår tvil om tolk bør tilkalles, forelegges spørsmålet for dommeren¹⁹. I Oslo tingrett er det rettens ekspedisjon som tilkaller tolk. I de siste årene har imidlertid fremgangsmåten for å få tak i tolker endret seg. Før 2002 ble tolkene formidlet utelukkende via tolkebyråer eller ved hjelp av lister som domstolen selv hadde utarbeidet²⁰. I 2002 ble det opprettet et eget register som alle domstoler i landet har tilgang til. I tillegg søkes det i Tolkeportalen.no hvis søk i eget register ikke gir resultater²¹. Denne endringen gir grunn til å tro at

---

¹⁸ IMDi rapport 6-2007

¹⁹ Walaas, 2005 s 11

²⁰ Walaas, 2005 s 11

²¹ Samtale med en ansatt i ekspedisjonen ved Oslo Tingrett.

domstolene vil i mindre grad benytte seg av tolkebyråer, og i stedet tilkalle tolkene direkte. Hvordan skjer dette i praksis?

På mitt spørsmål om *”hvordan får du tolkeoppdrag for domstolene”*, svarte seks tolker at det skjer ved direkte henvendelse. Blant disse er fire statsautoriserte og to tolker med tolkeutdanning. Dette er også noe alle tolkene foretrekker, først og fremst på grunn av betalingen hvor tolken beholder alt selv. Alle disse tolkene har merket økt antall direkte henvendelser og som en av mulige forklaringene nevnes oppføring i domstolenes eget register og i Tolkeportalen.no.

Tre av tolkene får henvendelser enten direkte eller via et tolkebyrå. Kun en av disse tolkene har tolkeutdanning, øvrige to har kun gjennomført ToSPoT- test. En tolk får oppdrag kun via et tolkebyrå. Denne tolken har gjennomført ToSPoT- test og er registrert i Tolkeportalen.no. Tolkenes erfaring viser også at det fortsatt er mange oppdrag som formidles via et tolkebyrå. Når min undersøkelse viser at de best kvalifiserte og mest erfarne kun tolker etter direkte forespørsel, og når de mindre erfarne og uten formell tolkeutdanning og godkjenning får likevel regelmessige oppdrag, kan man stille et spørsmål om hvorfor domstolene velger å bruke tolkebyråer som ikke kan garantere at tolkene er kvalifiserte?²²

Dette kan også sees i sammenheng med svaret jeg fikk på mitt spørsmål om *”kan du beskrive ditt forhold til dine tolkekolleger? Kjenner du noen som ikke er kvalifisert til å jobbe som tolk, men gjør det likevel?”*. Få tolker har et godt og tett forhold til sine kollegaer. De fleste har ikke noe forhold i det hele tatt til andre i samme yrket, og sier at *”det å være tolk er ensomt arbeid”*. Det innebærer at man mangler et nettverk for faglige diskusjoner, utveksling av arbeidserfaring og bearbeidelse av tanker man kan få etter vanskelige oppdrag. Ni tolker svarer at de kjenner andre tolker som ikke har nok kunnskaper til å arbeide som tolk. Her nevnes det både manglende språklig kompetanse og

---

²² Walaas, 2005 s 12

kjennskap til de tolkeetiske reglene. På enkelte, ”nykommerspråk” er situasjon særlig kritisk. Dette gjelder for eksempel litauisk, rumensk og delvis også polsk og russisk. Det virker som at på grunn av eksplosiv vekst i antall saker, hvor de involverte snakker nevnte språk, velges det tolker som er først tilgjengelig, uten kvalitetssikring og en kritisk vurdering. Tolkene som tolker i disse språk er skeptiske til at domstolene velger dårlig kvalifiserte tolker, når bedre kvalifiserte tolker står oppført i flere tilgjengelige registre. Flere tolker nevner at ofte velges det tolk i feil språk. I praksis innebærer det at en polsk tolk bestilles til et oppdrag hvor tiltalte har russisk som morsmål. Tilsvarende skjer også i forhold til andre mindre østeuropeiske språk. Tolkere opplever at oppdragsgivere mangler kunnskap om hvilke språk som tales i de konkrete land. Som et eksempel kan nevnes sammenblanding av de baltiske språk (alle tre baltiske land har ulike språk) eller valg av russisk tolk for personer fra Tsjetjenia. Dette tyder på at oppdragsgivere mangler grunnleggende kunnskap om hvilket språk det tales og hvilke språkgrupper som bor i de konkrete land. Dette medfører at det forekommer oppnevning av feil tolk som igjen kan svekke kommunikasjonen og rettssikkerheten for den som ikke snakker norsk.

Det bekreftes av tolkene at Oslo Tingrett velger tolker fra sitt eget tolkeregister i større grad enn tingrettene i distriktene. Min egen erfaring bekrefter også tilsvarende faktum: tolkeoppdrag for tingrettene i distriktene formidles i større grad via et tolkebyrå enn ved direkte henvendelse. Datagrunnlaget som jeg har samlet inn viser at dette kan være betenkelig med hensyn til kvaliteten på tolkene, da de mest erfarne tolker ikke er tilknyttet tolkebyråene.

Når det gjelder oppnevning av tolk i helse – og sosialsektoren, kom det frem under intervjuene at de fleste oppdrag formidles via en kommunal tolketjeneste eller via et tolkebyrå. Oppnevning av tolk i helse- og sosialsektoren reiser to hovedproblemstillinger: for det første hvem har ansvaret for bestilling av tolk? For det andre tilbys det tolking av forsvarlig kvalitet i denne sektoren?

Den første problemstillingen vil være å se på om det er klart for tolkebrukerne at det er det offentlige som har ansvar for å bestille tolk til en legetime eller et møte hos barnevernet. Dette følger av forvaltningens veilednings- og informasjonsplikt, samt retten til å uttale seg før vedtaket treffes. Ifølge IMDi rapport om Fastleger og tolk, er det fortsatt uklart for hver fjerde lege at det er legene som har dette ansvaret²³. Det faktum at ansvaret for tolkebestilling ikke er klart definert, kan føre til at tolk ikke benyttes i tilstrekkelig grad.

Hvordan er kvaliteten på tolkingen i helse- og sosialsektoren?

En av tolkene jeg intervjuet er tilknyttet kommunal tolketjeneste og får mange oppdrag i helse- og sosialsektoren via den. Jeg har tidligere nevnt at den kommunale tolketjenesten foretar en kvalitetssikring av tolkene og arrangerer regelmessig diverse tolkekurs. Det er likevel et kjent faktum at betalingen som tilbys er svært lav og slike oppdrag er uinteressante for autoriserte tolker som har nok oppdrag for domstolene. En tolk som tolker regelmessig i helse- og sosialsektoren forteller at sykehusene setter tolketjenester ut på anbud og det er prisen på tjenestene som avgjør til sist. Tolker som brukes får en lønn på 130 kr i timen og ”de bedre tolkene tar ikke slike oppdrag”.

Private tolkebyrå tilbyr større grad av fleksibilitet og garanterer å skaffe tolk innen korte tidsfrister. Intervjuundersøkelsen viste at kun en tolk, som er tilknyttet privat tolkebyrå, har deltatt på kurs i regi av tolkebyrå. Ingen av de andre tolkene, som tidligere har hatt oppdrag via et tolkebyrå, kunne huske at det er blitt foretatt en ”kvalitetssjekk” av dem. Det er også kjent at tolkebyråene formidler tolker som ikke har gjennomført ToSPoT- testen, som er en enkel gloseprøve. Også min personlige erfaring kan bekrefte dette. Dette avdekker store svakheter med hensyn til kvaliteten på tolkene som formidles via et tolkebyrå. Kan man likevel si at det er bedre med en ”dårlig tolk” når det haster, enn ingen tolk i det hele tatt? Etter mitt syn, bør tolkebrukere være mye mer bevisst på tolkenes kvalifikasjoner.

---

²³ IMDI rapport 6-2007, s 7

Jeg har tidligere pekt på at de best kvalifiserte og mest erfarne tolkene har valgt å ikke ta oppdrag for barnevern og helse- og sosialsektoren. Som nevnt, er unntaket UDI og politiet. I praksis innebærer det at tolkingen kan ha varierende, til og med uforsvarlig, kvalitet i nevnte sektorer.

2. 3.2 Forberedelse

På spørsmålet ”*Hvordan forbereder du deg før et oppdrag for domstolene?*” svarer seks av tolkene at de alltid spør hva saken gjelder og ber om tiltalebeslutning eller stevning. Disse leses på forhånd. To av statsautoriserte tolker leser i tillegg lovtekster, og en annen, statsautorisert tolk, leser også relevante dommer på forhånd. Flere av tolkene lager egne ordlister som dekker tema for oppdraget. En tolk (ToSPoT- test) har aldri spurt om tiltalebeslutning. To andre tolker (en med ToSPoT-testen og en med tolkeutdannelse) spør kun hva saken gjelder. En av tolkene nevner at som regel, får hun ingen dokumentasjon før et fengslingsmøte. Er tidspress en mulig forklaring?

På spørsmålet ”*Hvordan forbereder du deg før et oppdrag for forvaltningen?*” svarer åtte av 10 tolker at de har som rutine å spørre hva saken gjelder. En av tolkene (ToSPoT-test) har aldri spurt og en annen (statsautorisert) sier at han trenger ikke å spørre, siden han anser seg som profesjonell og behersker fagterminologien godt. En tolk takker nei til et oppdrag hvis det er for liten tid til forberedelse eller hvis hun ikke får noe informasjon på forhånd.

Oppsummering av svarene viser at det har skjedd en positiv utvikling fra rettens/aktors side når det gjelder utlevering av materiale for forberedelse. Svarene viser også tolkene har ulike rutiner for forberedelse og at det er tolker med statsautorisasjon og lang tolkeerfaring som er mer konsekvente og ber om slikt på forhånd. Videre viser svarene at flere av tolkene leser annen relevant dokumentasjon på forhånd. Det gjelder i hovedsak statsautoriserte tolker. Når det gjelder forberedelser til tolking i helse- sosialsektoren, får man inntrykk av at det kun opplyses om hva saken gjelder hvis tolken ber om det. Det finnes ingen rutiner på utlevering av saksdokumenter og/eller pasientjournaler fra sykehus, leger, sosialkontorer eller barnevernkontorer.

2.3.3 Tolkemetode. Hvor mye skal tolkes?

Tolkeetiske regler sier at tolken skal tolke alt som blir sagt, ikke endre noe, ikke tillegge noe og ikke utelate noe av det som blir sagt²⁴. Praktisk erfaring viser at det er vanskelig å gjennomføre denne regelen fullt ut. Dette gjelder spesielt i domstolene. Hvem avgjør hvor mye som skal tolkes i retten? Og gjelder tilsvarende utfordringer også i forvaltningen?

Hvor mye av det som sies er mulig å oversette, avhenger i stor grad av tolketeknikken. Tolking i retten foregår ved bruk av ulike tolketeknikker. Det tre hovedformene for tolking er for det første: *konsekutiv tolking* (den som snakker tar små pauser slik at dette kan oversettes av tolken), *simultantolking* (det tolkes kontinuerlig mens partene snakker; denne teknikken krever tolkekabiner eller egne rom for tolker hvor tolkingen skjer via mikrofoner og høretelefoner; kan også skje ved at tolken ”hvisketolker” for en bestemt person) eller *sammendragstolking* (tolken oversetter hovedpunktene i etterkant, som regel på bakgrunn av notater). Tolkens valg av tolketeknikken kan bero på hva oppdragsgiveren ønsker, hvor mye norsk en person behersker eller hva tolken selv behersker best²⁵.

Som allerede nevnt, oppstår utfordringene, med hensyn til hvor mye som skal tolkes, særlig i domstolene.

Alle tolkene jeg har intervjuet gir inntrykk av at det er utfordrende å tolke under en hovedforhandling, jfr. punkt 2.2.2 i min oppgave. Slik som tolkene uttrykker det er det praktisk talt umulig å tolke alt på grunn av høyt tempo og ”spesiell talemåte og retorikk”. Enkelte tolker har gode rutiner for å si ifra når tolkingen ikke kan skje på en forsvarlig måte, andre tolker ”gir opp etter hvert” og hvisketolker etter beste evne. Man kan stille et kritisk spørsmål om hvorvidt det er tolkens oppgave å velge tolketeknikken? Og i tilfellet,

---

²⁴ ”Retningslinjer for god tolkeskikk”, UDI

²⁵ Walaas, 2005 s 16

når en forhåndsvalgt teknikk ikke lar seg gjennomføre, bør det ikke være oppdragsgiverens oppgave å sørge for at forholdene legges til rette slik at tolkingen blir optimal?

Alle tolkene er meget bevisste på at *”tolkens oppgave er å tolke alt som blir sagt”* og at *”det er ikke tolkens oppgave å vurdere hva som kan utelates og hva som skal tolkes”*. De fleste tolkene er også klar over at en slik uheldig tolkesituasjon kan svekke rettssikkerheten, og ivaretagelsen av prinsippet om betryggende og rettferdig rettergang.

To av tolkene i min intervjuundersøkelse var meget bevisst på å si ifra til rettens formann når tolking ikke kan skje på en forsvarlig måte. De øvrige åtte tolkene vekslet både med hensyn til tolketeknikk og foretok en selvstendig beslutning om på hva som skal tolkes når tempoet ble for høyt. Dette skjedde, som regel, først etter gjentatte forsøk på å si fra til aktørene i rettssalen. Det er imidlertid høy bevissthet og enighet blant tolkene at situasjonen er vanskelig, og at det er rettens formann som legger premissene for utføringen av tolkeoppdraget, og det er rettens formann som derfor må være ansvarlig for at problemene løses, ikke tolken.

Ingen av tolkene nevnte dette som et betydelig problem i forhold til tolkeoppdrag i forvaltningen. Noe av forklaringen kan være at tempo er vesentlig lavere på et sosialkontor eller hos en lege. En annen forklaring kan være at tolken har større innflytelse over sin egen arbeidssituasjon på et legekontor. Dette gjelder både med hensyn til tolkens plassering i rommet, og som en tolk uttrykker det at *”det finnes få formelle og strenge rammer på et sosialkontor i motsetning til domstolene, det er mindre struktur der.”*²⁶. To av tolkene svarer at de *”helt klart spiller litt annen rolle hos en lege eller på et sosialkontor. Jeg er mer aktiv deltaker på et lege- eller et sosialkontor. Det virker som mange ikke vet hva tolkens rolle er, at vi bare skal tolke og de må bestemme resten. Tolken blir dratt litt mer inn i samtalen som en part...”*²⁷ To av tolkene opplever av og til en arrogant holdning hos

---

²⁶ Intervju nr 8

²⁷ Intervju nr 3

legene. Dette går ut på meget utstrakt bruk av kompliserte medisinske faguttrykk uten at tolken gis mulighet til å forstå disse og ha nok tid til å oversette til tolkespråket.

Flere tolker gir uttrykk for at tidsmomentet er svært viktig for at tolking skal kunne skje på en god måte. Selv om erfaringene varierer og er som utgangspunkt personavhengig, får jeg et generelt inntrykk av at det er mindre tidspress i sosial- og helsesektoren, i barnevern og i utlendingsforvaltningen. Dette bidrar til at tolken lettere kan ”*tolke alt som blir sagt*” og ikke behøver å gå på tvers av de tolkeetiske regler på dette området.

Jeg har valgt å ikke behandle spørsmål om hvordan tolken bør opptre i rettssalen og i møte med forvaltningen. Her siktes det til ulike meninger om hvorvidt tolken skal gjengi tonefall, banneord, gestikulering og lignende. Dette er vanskelige og store spørsmål, som ikke lar seg behandle innenfor oppgavens rammer.

2.4 Generelt om de øvrige aktørene i situasjoner hvor tolker benyttes

Et viktig emne i min undersøkelse var å se på tolkenes erfaring og opplevelse av de øvrige aktørene i en tolkesituasjon. Dette gjaldt både aktørene i domstoler (forsvarere, dommere og sakkyndige) og i forvaltningen - og tjenesteyting (leger, sosionomer og saksbehandlere). Formålet med dette var å sammenligne tolkebrukeres kunnskapsnivå om bruk av tolk. Problemstilling kan defineres slik: påvirker manglende kunnskap og erfaring om bruk av tolk kvaliteten på tolking og dermed bidrar til svekket rettsikkerhet for den som ikke snakker norsk?

2.4.1 Dommerne, forsvarere, sakkyndige

På spørsmål om ”*hvilken erfaring har du om aktørenes (dommere, forsvarere, sakkyndige) kunnskap i bruk av tolk? Har nevnte aktører nok/tilstrekkelig kunnskap om bruk av tolk?*” svarer alle ti tolkene at situasjonen generelt er blitt bedre i løpet av de siste 5-6 år. Alle aktører er blitt mer bevisste på tolkebruk og tar større hensyn til tolken. Det er likevel slik

at det fortsatt avdekkes mange feil i tolkebruk og ifølge tolkene svekker dette kommunikasjonen i en rettssal.

Det er ulike oppfatninger blant tolkene om hvem av aktørene som har mest erfaring med tolkebruk. Seks av ti sier at dommerne er de som tar mest hensyn til at tolken er tilstedet. De fleste tolker har opplevd geografiske forskjeller når det gjelder erfaring med tolk i rettssalen. Det understrekes av flere tolker at dommerne ved Oslo Tingrett er mest rutinerte i forhold til tolkebruk. De er bedre kjent med tolkens arbeidsmetode og tilpasser sakens gang etter det. Samtidig opplever flertallet av tolkene at det er mye større tidspress ved Oslo Tingrett og det kan gå utover kvaliteten på tolkingen. Det kan tenkes at ved domstolene i periferien, med mindre tidspress og med færre saker hvor parten ikke snakker norsk, ville dommerne kunne ta større hensyn til tolken. Ingen av tolkene i min intervjuundersøkelse kunne bekrefte at dette var tilfellet. Derimot sa de fleste tolkene at det er individuelle forskjeller blant dommerne, uavhengig av geografisk tilknytning. Manglende kunnskap om tolkebruk og tolkens rolle var først og fremst personavhengig. Dette ble bekreftet av all ti intervjuobjekter.

En tolk har best erfaring med forsvarere. Dette står i motsetning til hva flertallet av tolkene opplever. Som jeg allerede har nevnt, synes de fleste tolker at prosedyre i en rettssak er særlig krevende. Gjentatte ganger nevnes det en ”forsvarerstrategi” som er lite tilpasset en tolkesituasjon. Det kan også tenkes at forsvarere bruker dette som en bestemt taktikk for å oppnå formålet med sin prosedyre – å få sakens utfall til gå i favør av sin klient uten at den som ikke snakker norsk, får anledning til å imøtekomme alle anførsler, gi en fullverdig forklaring eller forstå alt som har betydning for ens sak.

Tempoet kan gå på bekostning av å få oversatt riktig alle språklige nyanser slik at graden av forbrytelse blir uriktig fremstilt. Egen erfaring kan bekrefte dette i stor grad. Flertallige avbrytelser er upopulære, og forsvarere kan lett bli irritert på grunn av dette. Særlig gjelder dette i forhold til opplesning av relevant rettspraksis. I tilfelle noe av dette ikke har like stor betydning for forståelsen, bør det ikke være tolkens oppgave å foreta en selvstendig

avgjørelse på hva som skal tolkes. Det er liten grunn til å tro at en slik forsvarerstrategi er utbredt, men erfaring hos flere tolker viser at det forekommer. En bevisst feil og manglende bruk av tolk i saker hvor en part ikke snakker norsk, må derfor ansees som meget kritikkverdig.

Her er det plass til flere forbedringer hvor dommeren bør spille en vesentlig rolle. Jeg vil behandle dette nærmere under punkt 3.1.

En annen tolk sier at aktor, spesielt fra utlendingsenheten i politiet, er den aktøren som er ”flinkest” i bruk av tolk²⁸. Forklaringen kan være økt bevissthet og bred erfaring i arbeidet med personer som ikke snakker norsk i tilstrekkelig grad. Sannsynligvis bidrar dette også til at man tilpasser seg og snakker saktere, med kortere sekvenser av gangen.

Ingen av tolkene jeg intervjuet hadde opplevd problemer i forhold til manglende kunnskaper om tolkebruk hos sakkyndige. To av tolkene sa at ”*sakkyndige snakker ofte langsomt og stopper opp slik at dommeren kan notere. Dette hjelper tolken.*”²⁹

Undersøkelsen viser at tolkene har ulike erfaringer med de forskjellige aktørene i domstolene. Svarene jeg fikk gir likevel grunnlag til å trekke en konklusjon om at tolkene har best erfaring med dommerne. Dommerne karakteriseres som en aktør med mest kunnskap og erfaring i tolkebruk. Videre viser undersøkelsen, at til tross for stort tidspres, er tolkene mest fornøyd med dommerne ved Oslo Tingrett.

2.4.2 Saksbehandlere, helsepersonell, sosionomer

På spørsmål om ” *hvilken erfaring har du om aktørenes kunnskap i bruk av tolk? Har leger, saksbehandlere, helsesøstre nok/tilstrekkelig kunnskap om bruk av tolk?* svarte alle tolkene at aktørene i forvaltningen og tjenesteyting er blitt mer bevisst på og har bedre kunnskaper

---

²⁸ Intervju nr 6

²⁹ Intervju nr 6

om tolkebruk nå, enn det var for bare 4-5 år siden. Det var kun fem av ti tolkene som hadde tolkeerfaring fra sosialsektoren. En tolk har tolket for sosial- og helsesektoren for 15 år siden og en annen statsautorisert tolk har hatt kun få tolkeoppdrag innenfor dette fagområdet.

Alle ti tolker har god erfaring med tolkeoppdrag for UDI. Dette gjelder både kunnskaper om hvordan tolken arbeider, hva tolkens rolle er og det praktiske rundt selve tolkeprosessen. Ingen av mine intervjuobjekter har hatt negative erfaringer som tolk for UDI. Utlendingsdirektoratet beskrives som en meget profesjonell aktør.

Åtte tolker beskriver legene som lite rutinerte, med manglende kunnskaper om tolkebruk og tolkens rolle. To av tolkene svarer at det er synlige forskjeller blant legene som bruker tolk ofte og dem som ikke gjør det. Hvordan legen forholder seg til tolken og til tolkesituasjonen avhenger i stor grad av legens erfaring i tolkebruk. En tolk som har betydelig tolkeerfaring fra legekontorer, opplever at tolken tilkalles også når pasienten snakker godt norsk. Dette bekreftes også av en annen tolk jeg intervjuet. Han svarer at *”Tolken brukes som en sikkerhetsventil, en siste utvei, i tilfellet noe er vanskelig å forstå”*³⁰. Dette er, ifølge tolken, et kjent fenomen at enkelte leger insisterer på å ha tolk tilstede under møte med legen³¹.

På den ene siden kan dette styrke pasientsikkerheten ved at tolken brukes, selv om pasienten snakker godt norsk. På den andre siden kan dette oppleves som en fornærmelse, at pasienter, som i hovedsak kommer fra land utenfor Europa, ikke har mulighet til å bestemme selv om behov for tolk er tilstede. Hensynet til pasientsikkerheten bør vektlegges høyt, samtidig bør man også lytte til pasientens behov og ønske slik at ingen føler seg mindreverdige og diskriminert på grunn av manglende språkforståelse.

---

³⁰ Intervju nr 5 og 9

³¹ Intervju nr 5

En tolk forteller om gode rutiner for tolkebruk ved Lovisenberg sykehus i Oslo. Tolken gir uttrykk for at sykehuset har satset mye resurser på å etablere sin egen tolkedatabase og gjennomført kurs for tolkebrukere. Hun forteller også om at Lovisenberg sykehus har arrangert kurs for tolkene, med blant annet tema ”Tolking i psykiatri”. To av tolkene svarer at sykepleiere er enklere å samarbeide med enn leger. Dette begrunnes med bedre tid til pasientpleie. Selv uten forhåndkunnskaper, er det stor hjelp for tolken når det settes av bedre tid til samtalen. Tolken vil få tid til å forklare hva tolkerollen går ut på, har tid til å stille spørsmål hvis noe er uklart, og ikke minst, bedre tid til å forberede oversettelsen. Flere av tolkene nevner også at enkelte leger kan opptre arrogant og viser lite samarbeidsvilje. En slik holding vil, uten tvil, hindre kommunikasjon mellom pasient og lege og kan medføre til at pasientrettighetene ikke ivaretas i tilstrekkelig grad.

Som nevnt innledningsvis under punkt 2.4.2 er det kun fem av tolkene i min undersøkelse som har tolkeerfaring i sosialsektoren. Dette gir et begrenset datamateriale.

En statsautorisert tolk gir en positiv beskrivelse av det å jobbe som tolk i sosialsektoren. Hun svarer at de fleste saksbehandlere kjenner til tolkens ansvarsområde, hvordan tolken arbeider og hvis noen er usikre, lar de tolken forklare eller ”ta mer styring over kommunikasjonen”.

En annen statsautorisert tolk, som også har betydelig erfaring som tolk for sosialsektoren, svarer at han har god erfaring og synes at de fleste har kjennskap til tolkens arbeidsmetode.

Et motsatt svar fikk jeg av en tolk, som kun har gjennomført ToSPoT- testen. Han beskriver aktørene ved sosialkontorene som ”verstinger”, og mener klart at legene og sykehusene har bedre kunnskaper om bruk av tolk. Denne tolken synes også at det å tolke på sosialkontor er minst utfordrende og ”kjedelig”³².

---

³² Intervju nr 5

Den fjerde tolken med statsautorisasjon og noen års tolkeerfaring, svarer bestemt at det er stor forskjell på hvor mye kunnskaper om bruk av tolk, de enkelte aktørene har. Det er i hovedsak avhengig av hvor mye erfaring i tolkebruk en saksbehandler har. Hun kan ikke si at det er stor forskjell mellom saksbehandlere på et sosialkontor eller hos lege/sykehus.

Den siste tolken med tolkeerfaring fra sosialkontorene, svarer at saksbehandlere har generelt mindre kunnskaper om tolkebruk. Her sammenligner hun med aktørenes kunnskapsnivå i domstolene.

Tolkenes opplevelse av aktørenes kunnskapsnivå i helse- og sosialsektoren varierer og spriker i forskjellige retninger. Med dette kan man konkludere følgende: kunnskaper om bruk av tolk avhenger av hvor mye erfaring i bruk av tolk den enkelte tolkebruker har. I tillegg spiller tidsaspektet en stor rolle. Når en aktør har bedre tid til samtale hvor tolk skal benyttes, er aktøren også mer mottakelig for innspill fra tolken, hvis slik kunnskap mangler. Dette forutsetter at tolken er profesjonell og sier klart i fra når forholdene for god tolking ikke er tilstede. Samtidig viser undersøkelsen en utvikling hvor tolker med minst erfaring og relevant utdanning velges for oppdrag i helse- og sosialsektoren. Det er grunn til å stille et kritisk spørsmål om hvorvidt disse tolkene er profesjonelle nok til å si ifra om mangler og svakheter i møte med aktørene i helse- og sosialsektoren?

Etter å ha intervjuet alle tolker fikk jeg et klart inntrykk av at domstolene, politiet og særlig UDI har mye høyere og bedre kunnskapsnivå om bruk av tolk enn forvaltning og tjenesteyting har.

2.5 Tolkens rolle i rettssalen og i møte med forvaltningen

Tolken er den eneste som forstår begge parters språk og kultur. På bakgrunn av dette kan tolken komme i en betydelig maktposisjon i forhold til samtalepartene. For å være i stand til å håndtere denne ”makten” til beste for partenes samtale, blir det ” (...) etikkens funksjon å vise tolken når det gjelder hvordan denne ”makten” skal utøves til beste for

partenes samtale”³³. Et viktig perspektiv i denne sammenheng er tolkens rolle som en nøytral og uavhengig formidler. Særlig utfordrende er dette i en ansikt- til ansikt- situasjon med få deltakere, slik dette foregår i en rettssal og i møte med helse- og sosialsektoren, barnevern og øvrige forvaltningsinstitusjoner.

Tolken er ikke aktør i rettssalen på lik linje med dommeren eller forsvarer/aktor. Tolkens rolle kan defineres som hjelper for retten. Tolkens oppgave er å hjelpe aktørene i rettssalen med kommunikasjonen dem i mellom. Det å ha tolk til stede i rettssalen er i mange tilfeller nødvendig, og bør være et positivt element under behandling av en sak. Det er med på å lette arbeidet til de andre aktørene, ved at de slipper å fokusere så mye på kommunikasjonen med en part som ikke forstår norsk.³⁴

Tolkens arbeid er både fysisk og psykisk krevende. Tolken kan oppleve å sitte eller stå en hel dag ved siden av en tiltalt, som kan være både uhøflig og ubehagelig mot tolken. Tolken kan likevel påvirke sin rolle i rettssalen til en viss grad. Tolken kan velge å snakke rolig, med samme stemmeleie eller å opptre som ”en skuespiller” og tilpasse stemmenivå og bevegelser etter hvordan den andre parten oppfører seg. Nesten alle tolker i min undersøkelse svarer at det er meget anstrengende å ”hvisketolke” hele dagen. Flere tolker nevner at dette er likevel den beste måten å tolke på, både med hensyn til tidspress som gjelder, og det at man føler seg mindre involvert i saken.

Dommerne og de andre juridiske aktørene i rettssalen har bestemte sitteplasser og de er de førende aktørene under behandlingen av saken. Tolken har imidlertid ingen fast plass og må velge selv hvor det er mest hensiktsmessig å sitte. Fra tolkens synspunkt er plasseringen viktig, både med tanke på utføringen av selve oppdraget og sin status i forhold til de øvrige aktørene. Ved å sitte nærmest fysisk til den som ikke snakker norsk, vil tolken kunne føle en tilknytning til vedkommende. Det kan derfor bli vanskelig for tolken å skape ønsket

---

³³ Ørving, 2007 s 21 og 22

³⁴ Walaas, 2005 s 24

avstand til vedkommende. Tolken er i tillegg ofte den eneste som forstår språket den andre parten snakker. Dette vises ved at de andre aktørene henvender seg til tolken, ikke til personen som ikke snakker norsk. På dette området har det imidlertid skjedd en vesentlig forbedring i løpet av de siste årene. Samtlige av tolkene bekrefter at dette sjeldent oppleves som et problem.

Tolken skal kun formidle det som blir sagt til personen som ikke snakker norsk og det som forklares tilbake til dommeren eller andre aktører. Det kreves stor konsentrasjon for å klare å formidle det som blir sagt og alle forstyrrende elementer gjør tolkens arbeid vanskelig å gjennomføre. Åtte av tolkene sier at formelle regler i rettergangen og økt bevissthet hos aktørene, gir lite spillerom for at tolken kan gå utover sin rolle slik som den er definert i tolkeetiske regler. Dette viser at økt fokus rundt tolkebruken i domstolene har bidratt til en positiv utvikling i løpet av de siste årene.

Hvilken rolle spiller tolken i møte med forvaltningen? Har tolken andre oppgaver enn kun det å oversette muntlig budskap?

Flertallet av tolkene i min intervjuundersøkelse svarer at tolken generelt blir mer involvert og det forventes av de øvrige aktørene i forvaltningen og tjenesteyting, at tolken spiller en mer aktiv rolle i en samtalsituasjon. Dette gjelder både hos leger, på sosialkontorer eller hos barnevernsinstitusjoner. De fleste tolkene opplever situasjoner hvor det rettes forventninger til tolkerollen som går utover den rene formidlingen. Den parten som er tolkebruker forventer at tolken skal være på deres side. Det kommer særlig til uttrykk i situasjoner hvor tolken kommer fra det samme land som innvandrerens. Sosialarbeideren på sin side kan ha forventninger til tolken om at tolken tar ansvar for å forklare klienten uttrykk og begreper som hun/han formidler. I slike situasjoner stilles det krav til tolken som går utover rollen som tolk. Det er sosialarbeiderens oppgave å forklare hva tolken skal oversette videre. Kryssende forventninger sammen med ulike, og til dels motstridende mål

med samtalen, er viktige utfordringer som tolken og de øvrige deltakere i samtalsituasjonen skal løse.³⁵

En mulig forklaring på hvorfor dette skjer, kan være en betydelig maktubalanse som det er mellom en sosialarbeider og en klient, eller mellom en lege og en pasient. En annen forklaring kan være dårlige rutiner hos brukerne som gjør at tolken, bevisst eller ubevisst, tillegges andre arbeidsoppgaver enn ren tolking. Som for eksempel spørsmål om kulturbakgrunn i hjemlandet. En tredje forklaring kan være lite bevissthet og profesjonalitet hos tolken selv- når tolken er usikker på sitt ansvarsområde, vil han eller hun prøve ”å hjelpe til” med andre oppgaver, selv om disse faller utenfor tolkens ansvarsområde. Her vil jeg på nytt minne om de svarene jeg har mottatt, med andre ord - det er overvekt av uerfarne tolker som får oppdrag i helse- og sosialsektoren. Det kan delvis forklare på hvorfor mange tolker opplever en mer uklar tolkerolle i møte med forvaltnings- og tjenesteytende institusjoner.

2.6 Kvalitetssikring av tolken

Kvalitetssikring av tolken reiser to ulike problemstillinger. For det første på hvilken måte man kan kvalitetssikre tolkens faglige kvalifikasjoner før de får et tolkeoppdrag, og for det andre hvordan oppdragsgiveren kan kontrollere kvaliteten på den faktiske tolkingen?

2.6.1 Autorisasjonsprøver

En måte å kvalitetssikre tolker er å kreve at de gjennomfører autorisasjonsprøven i tolking. En slik prøve kan tas ved UiO. Den består av en skriftlig og en muntlig del og ifølge UiO`s hjemmeside omtales prøven som ”krevende”. Det er meget høy strykprosent. Etter at begge delene av prøven er bestått, kan man søke IMDi om bevilling som statsautorisert tolk.

---

³⁵ Ørvig, 2007 s 27

Det er ikke alle språk man kan ta autorisasjonsprøven i, det avhenger av hvor stort behovet i det enkelte språk er, samt antall kvalifiserte søkere. Egen erfaring bekrefter også at mangel på kvalifiserte sensorer gjør at det ikke gis tilbud i enkelte, små språk, selv om behovet er tilstedet. Det er tre tolker i mitt materiale som gir uttrykk for et ønske om å ta autorisasjonsprøven, men at det ikke har vært anledning til å ta prøven i de språkene vedkommende tolker i.

På grunn av økt fokus rundt behov for kvalifiserte tolker, har UiO planer om å utvide tilbudet i løpet av 2008³⁶.

2.6.2 Tolkeregistrene

I 2002 ble det opprettet tolkeregister for Oslo tingrett. Før det fantes ingen offentlig oversikt over tolkene som tingretten benyttet seg av. Tingretten førte egne liste over tolkene de benyttet seg av eller kontaktet tolkeformidlingsbyråer. Den manglende kvalitetssikringen ble ansett som lite tilfredsstillende. Da registeret skulle opprettes ble alle tolkene som tingretten hadde på listen, oppfordret til å registrere seg. De som ikke hadde formelle kvalifikasjoner, ble oppfordret til å skaffe seg det, i det minste ved å ta ToSPoT-testen som UDI arrangerte³⁷.

Tolkeregisteret klassifiserer tolkene etter formelle kvalifikasjoner og de best kvalifiserte tolkene skal foretrekkes. Noe som kan karakteriseres som en svakhet ved dette registeret, er at kun formelle kvalifikasjoner registreres. Ved valg av tolk kan det også være viktig å ha kjennskap til hvor mange timers tolkepraksis tolken har. Å vite om tolken har tidligere erfaring med tolking i rettssaker, helse- og sosiale saker eller barnevern, kan bidra til å kvalitetssikre han/henne. Dette er det imidlertid praktisk vanskelig å få satt i system, og tidligere tolkepraksis gir selvsagt ingen sikkerhet for at tolken er godt nok kvalifisert til å utføre oppdraget. Dette er forsøkt gjort i "Tolkeportalen.no, men erfaringen er at det tar

---

³⁶ Samtale med Diane Mortensen, UiO, Institutt for lingvistiske og nordiske studier

³⁷ Walaas, 2005 s 27

lang tid før utførte tolketimer oppdateres i databasen. En titt i Tolkeportalen.no viser at oppdatering av tolketimer foretas sjeldent og er ikke ajouført siden 2006.

Det er også grunn til å tro at domstolenes tolkeregister ikke brukes like mye i hele landet, og at flere domstoler benytter seg sjeldent av tolker fra dette registeret.

Det bekreftes av ekspedisjonen ved Oslo tingrett, at de foretrekker å bruke eget tolkeregister³⁸. Det samme bekrefter ekspedisjonen ved Nedre Romerike tingrett og sier i tillegg at *”vi bruker domstolenes eget register eller Tolkeportalen.no, da vet vi hva vi får, i motsetning til tolkene fra Noricom...”*³⁹ Dette kan peke på at Nedre Romerike tingrett er usikre på de tolkene tolkebyråer formidler. Situasjonen er annerledes når det gjelder tingrettene i distriktene. Egen tolkeerfaring bekrefter at tingretten i Moss og i Kongsvinger henvender seg til Noricom, i stedet for å bruke domstolenes eget register. På mitt spørsmål om *”hvorfor velger dere Noricom?”,* svarte ekspedisjonen ved Moss tingrett at dette var en rutine⁴⁰. Tilsvarende fikk jeg til svar fra ekspedisjonen ved tingretten i Kongsvinger.

I 2003 ble det besluttet å opprette et nasjonalt tolkeregister (NTREG)⁴¹ som skulle være tilgjengelig for alle tolkebrukerne, spesielt i det offentlige. Tilgangen til NTREG er tilgjengelig gjennom internettportal Tolkeportalen.no som ble opprettet i 2005. Formålet med dette registeret var å gjøre det enklere for tolkebrukerne å finne kvalifiserte tolker, samt virke som en kvalitetssikrer av de tolkene som blir registrert. Rangeringen av tolkene følger systemet i domstolenes register, og alle kategoriene forutsetter at tolken har en eller annen form for utdanning eller godkjenning, i det minste ToSPoT-testen.

Svarene fra tolkene jeg har intervjuet viser at flere tolker får henvendelser fra tolkebrukere som har hentet opplysninger fra Tolkeportalen.no. Også min egen erfaring bekrefter dette.

---

³⁸ Samtale med ekspedisjonen ved Oslo tingrett, februar 2008

³⁹ Samtale med ekspedisjonen ved Nedre Romerike tingrett, februar 2008

⁴⁰ Samtale med ekspedisjonen ved Moss tingrett, mars 2008

⁴¹ Jahr-rapporten, kap.11

Samtidig ser det fortsatt ut som bruk av nevnte registre ikke er fast praksis verken ved tingrettene i distriktene eller i forvaltningen. Svarene fra tolker, samt egen erfaring, viser at ovennevnte registre stille høyere krav til tolkens kvalifikasjoner enn det som kreves fra tolkebyråer. Dette er et viktig funn, som bør vektlegges av tolkebrukerne.

Etter min mening er det positivt at det opprettes tolkereregistre som stiller høye krav til tolkene. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved kvaliteten og innholdet i en ToSPoT-test. Denne testen er meget enkel og er ikke nok som en "kvalitetsstempel" på en tolk. Dette er likevel en forbedring i forhold til tidligere situasjon. Spesielt gjelder dette i forhold til små språk, hvor behovet forekommer sjeldent, og hvor det mangler kvalifiserte tolker.

2.7 Tolken: kulturformidler eller bare tolk?

Det er viktig at tolkebrukerne er klar over kulturelle forskjeller når man kommuniserer med en person som ikke snakker norsk. All kommunikasjon vil være farget av kulturelle sammenhenger. Språket må settes i en kulturell kontekst for å få frem alle nyanser og få fullstendig betydning av det som blir sagt. Kunnskaper om kulturen til den som snakker, blir dermed nødvendig for å forstå det som blir sagt. Også handlinger som personer foretar seg, kan være kulturelt betinget. Det som blir uttalt er bare en del av den totale kommunikasjonen⁴². Dersom tolkebrukerne ikke er klar over de kulturelle forskjellene, kan det føre til sentrale misforståelser⁴³.

Tolkene i mitt materiale mener det er viktig med en god kulturforståelse, både av norsk kultur og av kulturen til det språket de tolker på, for å kunne utføre et tolkeoppdrag. Tolken er ofte den som har mest kunnskaper om språket og kulturen, eller kommer fra samme land.

I denne sammenheng har jeg spurt tolkene om "*har du noen gang blitt spurt om å forklare om kulturbakgrunn?*". Åtte av tolkene svarte bekreftende på dette. Videre viser svarene at

---

⁴² Walaas, 2005 s 32

⁴³ Andenæs 2000, kap.10

tolkene har et meget bevisst forhold til dette, og alle har som rutine å forklare at ”*dette er ikke tolkens oppgave og at tolken ikke er kulturekspert*”.

Det følger også av de tolkeetiske reglene at det ikke er en del av tolkens oppgave å ha funksjon som kulturformidler, jfr. § 7. Som tidligere nevnt er disse reglene kun veiledende.

Kan det likevel tenkes situasjoner hvor tolken kan og bør oppklare kulturelle forskjeller? Dette er et stort og interessant tema, som det er verdt å bruke mye tid og skriveplass til. På grunn av oppgavens begrensede omfang, velger jeg ikke å behandle dette nærmere. Jeg vil bare peke på at svar fra min undersøkelse viser at alle tolkene er bevisst på ”rollefordeling” og ønsker ikke å fremstå som ”kulturformidlere”. Enkelte tolker gir uttrykk for at oppklaring av språklige forskjeller er tillatt og bør finne sted. Derimot oppklaring av kulturforskjeller bør være oppgave for en ”kulturekspert”, ikke tolken.

2.8 Oppsummering av kapitel 2

Undersøkelsen viser at det har skjedd positive endringer de siste fem - seks årene når det gjelder bruk av tolk i domstolene og i forvaltningen.

Min undersøkelse viser at tolkene legger stor vekt på relevant tolkeutdanning, autorisasjonsprøve og har en klar oppfatning av at alle tolker bør ha god allmennutdanning. Alle ti tolkene legger vesentlig vekt på ulike personlige egenskaper. Videre mener alle ti tolker at det er viktig å være samfunnsinteressert og oppdatert på hva som skjer både i Norge og i det landet/de land tolkespråket brukes. Det er imidlertid ikke like viktig for alle tolkene å besitte gode fagkunnskaper innenfor de forskjellige fagområder. Det er negativt at tolkene med minst relevant utdanning og erfaring, er de som forbereder seg mindre enn andre, og har større tro på sine egne fagkunnskaper.

Alle tolkene i undersøkelsen var meget godt kjent med de tolkeetiske reglene. Ni av ti tolkene fulgte disse konsekvent. I tilfellet tolken avvek noen av reglene, ble dette klarert på forhånd med tolkebrukeren. Alle tolkene har utfordringer med å følge regelen om at

”alt skal tolkes”. Dette gjelder særlig under hovedforhandling i rettssalen. Her understrekes det behov for klarere retningslinjer i forhold til dommerens ansvar å tilrettelegge for god tolking.

Når det gjelder tolkens forhold til de forskjellige aktørene, har det også skjedd en positiv utvikling. Det er generelt økt oppmerksomhet rundt bruken av tolk både i rettssaler og i forvaltnings- og tjenesteytende sektor. Det er imidlertid klare forskjeller hvor oppmerksomheten og kunnskapsnivå er langt høyere blant aktørene i domstolene. Aktørene i forvaltningen oppfattes som mindre rutinerte og har generelt lavere kunnskaper om bruk av tolk.

Undersøkelsen avdekker også at de mer erfarne og best utdannede tolkene velger bevisst å arbeide selvstendig, ved å få oppdrag direkte fra oppdragsgivere. Dette begrunnes i vesentlig bedre lønnsbetingelser. Det gis også klare svar på at tolkene foretrekker å arbeide i domstolene. I tillegg til bedre lønnsbetingelser, gir slike oppdrag større faglige utfordringer og høyere status blant yrkesutøvere.

3 HAR TILTAK, SOM ER GJENNOMFØRT DE SISTE ÅRENE, BIDRATT TIL BEDRE TOLKING OG ØKT RETTSSIKKERHET, FOR DEN SOM IKKE SNAKKER NORSK?

Ulike tiltak er satt i gang de siste årene for å bedre rettssikkerheten til den som ikke snakker norsk, og for å bedre arbeidsforholdene til tolken. Spesielt i Oslo og omegn har dette ført til økt satsing på kurs og etterutdanning av både tolker og dommere⁴⁴. I tillegg har Tolkeportalen.no vært tilgjengelig siden 2005 og HiO har utvidet utdanningstilbud til å omfatte flere, nye språk. Videre vil jeg vurdere om nevnte tiltak har bidratt til positiv utvikling og økt rettsikkerhet for den som ikke snakker norsk. Deretter skal jeg gi en kort presentasjon av forslag til forbedringer, som etter tolkenes syn, kan ha mest virkning. Dette skal ta utgangspunkt i tolkenes egen erfaring.

3.1 Praktiske tiltak ved domstolene

I mine intervjuer med tolkene kom det frem en del forslag til praktiske tiltak som kan bedre tolkenes arbeidssituasjon i rettssalen. Jeg vil i det følgende drøfte enkelte av disse tiltakene.

3.1.1 Tolkekabiner og lydbånd - og filmopptak

Alle tolkene i intervjuundersøkelsen stilte seg positive til bruk av tolkekabiner i rettssalen. Det er imidlertid kun halvparten av tolkene som har erfaring med å tolking hvor tolkekabiner brukes. De som har erfaring med slik arbeidsmetode, synes at det fungerer bra. Dette gjelder særlig når flere tolker benyttes i saker med lengre varighet.

---

⁴⁴ Walaas, 2005 s 38.

Videre mener flere tolker at tolkekabiner kan være et positivt tiltak i forhold til ”å holde avstand” til en tiltalt. Det kan bidra til at tolken blir mindre følelsesmessig engasjert, kan opptre profesjonelt og dermed holde ut lenger i yrket.

Bruk av tolkekabiner setter også et krav til at det tekniske utstyret fungerer som det skal. En av tolkene nevner at tekniske problemer er vanlig og virker forstyrrende for tolkingen. Rettsbetjenter som skal sørge for at alt det praktiske fungerer, mangler ofte teknisk innsikt. Her kan bruk av teknisk kompetente personer forbedre situasjonen i større grad.

Det fremkom klart av svarene, at tolkekabiner bør være en selvfølge når det var flere tolker tilstede, i motsatt fall er det meget forstyrrende for de tolkene som skal ”hvile”. Slik som en tolk sa: ”man får ikke sluppet av når man sitter midt i en rettssal”⁴⁵. Imidlertid viser erfaring at tolkekabiner brukes i liten grad.

På den andre siden kan tolkekabiner oppleves som et hinder for de øvrige aktørene i rettssalen. Det er uten tvil enda mer vanskelig for de å kontrollere hva som blir sagt eller om det blir sagt noe i det hele tatt. I prinsippet handler dette om tillitt til tolken og hvorvidt den er kvalifisert for jobben.

Alle tolkene svarer at de er positive til lydbåndopptak i rettssalen. Tolkene mente at hovedformålet med dette bør være kvalitetssikring av tolkingen. Det ble forslått å innføre dette som en fast rutine i alle rettssaler.

Når det gjaldt holdningen til å filme rettssaker, var noen intervjuobjekter skeptiske. Disse mente at i tilfelle slik filming vil bli innført i norske rettssaler i fremtiden, bør den gjelde alle aktørene, og tolken bør være usynlig på film.

---

⁴⁵ Intervju nr 10

3.1.2. Bruk av to eller flere tolker

Bruk av to tolker ved rettssaker som varer mer enn en dag ble vektlagt av alle tolkene. Dette ble ansett som et meget viktig bidrag for å bedre tolke kvaliteten. Hensikten med to eller flere tolker er å gi avlastning og muligheter for tolken til å ta pauser. Tolking krever høy grad av konsentrasjon og uten pauser blir arbeidet svært vanskelig, nesten umulig. Alle tolkene har opplevd at det ikke tas nok hensyn til dette, og samtlige tolker svarer at de ofte selv må be om pauser.

Det er en klar oppfatning blant tolkene at det bør innføres en fast rutine på bruk av to eller flere tolker hvis tolkeoppdraget varer lenger enn en dag.

3.1.3 Endring av dommerens arbeidsrutiner

Flere tolker mener at det vil bedre situasjonen i rettssalen hvis dommeren endret noen av sine rutiner i saker hvor tolk skal benyttes. Her nevnes følgende forslag: for det første å avklare på forhånd med tolken hvilken tolketeknikk bør benyttes og behov for pauser. For det andre at dommeren tar et klart ansvar hvis forholdene for tolkingen ikke er tilstede/blir endret i løpet av rettergangen. Det er rettens formann som skal sørge for at forholdene er best mulig, ikke tolken. For det tredje vil en tilbakemelding på hvordan tolkingen ble utført, både til ekspedisjonen og til tolken, bidra til bedre kvalitetssikring og vil utelukke dårlig kvalifiserte tolker.

I dag finnes det ingen retningslinjer på hvordan dette skal gjennomføres. Fra domstolenes side kan det argumenteres med at dette vil ta for mye tid, men etter tolkenes, og mitt syn, vil det virke tidsbesparende hvis slike forhold er avklart på forhånd og begge parter vet om hverandres ansvarsområder.

3.1.4 Opplæring av aktørene i domstolene

Som jeg allerede har beskrevet, mener alle 10 tolkene, at aktørene i domstolene er blitt mer bevisst på hvordan man arbeider når en tolk er tilstedet. Svarene tyder klart på at

situasjonen er blitt vesentlig bedre i løpet av siste 5-6 år. Likevel mener samtlige tolker at det fortsatt er behov for opplæring av dommerne, forsvarere og de øvrige aktørene i domstolene. Etter mitt syn, bør det være mulig og nødvendig å etablere en fast ordning med kurs i tolkebruk for alle som skal arbeide i domstolene.

3.1.5 Juridiske ordbøker

Situasjonen i dag er meget kritisk når det gjelder tilgang til gode hjelpemidler – ordbøker. Dette gjelder alle språk unntatt fire: engelsk, tysk, fransk og spansk. Også juridiske ordbøker på sistnevnte språk har forbedringspotensiale. Det bør utgis egne ordbøker i strafferett, som inneholder all relevant juridisk terminologi. Med hensyn til rettssikkerheten, er dette særlig viktig på strafferettens område. I tillegg bør man sette av ressurser til å utvikle og utgi flere juridiske ordbøker på flere andre språk.

3.1.6 Evaluering av tolken

I dag finnes det ikke noe system for evaluering av tolkens arbeid. Flere tolker i min intervjuundersøkelse ga uttrykk for et ønske om å få en evaluering av deres arbeid. Et slikt system vil i mange sammenhenger kunne gi en tilbakemelding på hva som fungerer godt og hva som trenger forbedringer til en senere sak. Dersom en form for systematisk evaluering, for eksempel i form av et evalueringsskjema, ble benyttet i etterkant av et oppdrag, ville rettens administrasjon få anledning til å lagre og dele erfaringen ved bruk av denne konkrete tolken. Dette vil danne et godt grunnlag for fremtidig utvelgelse av kvalifiserte tolker⁴⁶.

På den andre siden vil en slik systematisk evaluering kreve tilleggsarbeid, både fra dommerens og ekspedisjonens side. I praksis settes det ofte korte tidsfrister i domstolene, og det kan gjøre det vanskelig å prioritere denne arbeidsoppgaven. En slik evaluering kan også i enkelte tilfeller være i tolkens disfavør. Erfaringen viser at tolkene kan oppleve en negativ holdning fra dommeren, når de avbryter aktørene som snakker for fort. Hvis dette

---

⁴⁶ Walaas, 2005, s 43

blir nevnt i et evalueringsskjema, kan dette slå uheldig ut for tolken. I verste fall kan det bidra til at kvalifiserte tolker, som krever å få gjort en god jobb, blir utelukket senere.

Videre er det meget vanskelig for brukerne å kunne evaluere ”tolkekvaliteten”. En slik evaluering kan begrense seg til de ”ytre forhold”, slik som forsinkelse, upassende oppførsel og lignede. Bruk av lydbåndopptak og gjennomgang av disse, kan være en av løsningene.

Selv om det kan tenkes flere innsigelser fra brukernes side, er svarene fra tolkene klare og sier at en konkret tilbakemelding på deres arbeid vil bidra til at de hele tiden var opptatt av å gjøre best mulig jobb. Enkelte tolker har fått muntlig beskjed vedrørende deres arbeid og opplever det meget positivt. Det er en systematisk evaluering som etterlyses.

3.2. Praktiske tiltak ved forvaltningsinstitusjoner

3.2.1 Bruk av kvalifiserte tolker

Min undersøkelse avdekket at helse- og sosialsektoren, samt barnevernsinstitusjoner bruker dårlig kvalifiserte tolker i stor utstrekning. Mitt utvalg av tolker gjennom Tolkeportalen.no, bekrefter også det faktum at halvparten som er registrert der (tolkene som er registrert der har ToSPoT- test som minimumskvalifikasjon) ikke tar oppdrag for nevnte etater.

Brukernes argument om dårlig økonomi har lite for seg, siden det ofte brukes tolker uten kvalitetssikring, som formidles via tolkebyråer. Det er tolkebyråene som tjener mye på formidling, ikke tolken. Det bør arbeides med å avskaffe tolkebyråenes monopol på formidling av slike tjenester. Institusjonene må stå fritt til å velge de beste tilgjengelige tolker.

For å øke rekruttering av bedre kvalifiserte tolker, bør den kommunale tolketjenesten øke sine betalingssetser. Det vil motivere gode tolker til å ta tolkeoppdrag for helse- og sosialsektoren, samt barnevern.

Nevnte forvaltningsinstitusjoner oppfordres også til å endre sine rutiner ved bestilling av tolk og bruke nasjonale tolkereregistre i større grad. Som tidligere nevnt, stiller flere av registrene visse minimumskrav til tolkens kvalifikasjoner.

3.2.2 Evaluering av tolken

Det er ukjent hvorvidt forvaltningsinstitusjoner foretar en evaluering av tolkens arbeid. Ingen av tolkene i min undersøkelse kunne bekrefte at dette skjer.

Det kan derimot sees klare likhetstrekk for behov og ønske fra tolkene, at slik systematisk evaluering av tolkenes arbeid bør også finne sted i forvaltningen – og tjenesteytingssektoren.

3.2.3 Endring av rutiner

Flere av tolkene svarte at mange henvendelser for tolkebestilling har svært korte tidsfrister. Dette tyder på at det planlegges i liten grad hvorvidt en bruker eller pasient har behov for tolk. Løsning i slike tilfeller blir ofte at de minst kvalifiserte tolker velges (tolkebyråer garanterer korte tidsfrister og etterspurte tolker er ofte bestilt i god tid i forveien).

Ved å endre noen enkle rutiner kan situasjonen bli vesentlig bedre. Behov for tolk bør avklares allerede ved førstegangshenvendelse, hvis det er grunn til å tro at vedkommende person kan ha språklige utfordringer. Med dette, sammen med en avklaring på hvem som har ansvar for å bestille tolk, vil man kunne unngå ”hastetiltak” med dårlig resultat.

3.3 Andre tiltak

En rekke andre tiltak for å bedre kvaliteten på tolkingen og tolkenes arbeidsforhold ble iverksatt som følge av rapportene ”*Rett til tolk og oversettelse i norsk straffeprosess*”⁴⁷ og

---

⁴⁷ Rapport publisert av JoP departementet, 2005

”Kommunikasjon og rettssikkerhet, Utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstoler”⁴⁸. Også tolkene selv har kommet med flere forslag som kan bedre deres arbeidsforhold og bidra til bedre tolking. Som nevnt, tar jeg utgangspunkt i tolkenes egne erfaringer.

3.3.1 Nasjonalt tolkeregister - Tolkeportalen.no

Har etablering av nasjonalt tolkeregister – Tolkeportalen.no virket etter sin hensikt? Får brukerne tilgang til tolker, og er tolkene blitt bedre kvalifisert?

Som jeg har beskrevet under punkt 2.6.2 har flere tolker merket økt pågang fra nye tolkebrukere som har hentet tolkenes opplysninger fra Tolkeportalen.no. Egen erfaring viser tilsvarende. I hovedsak gjelder det henvendelser fra domstolene og politiet.

Det er kun en tolk som har fått henvendelse fra helse- og sosialsektoren på grunnlag av oppføring i Tolkeportalen.no. Undersøkelsen viser at det er flere tolkebyråer som benytter seg av Tolkeportalen.no. Tolkebyråene har fått tilgang til flere, nye tolker. Dette kan fremstå som et paradoks: myndighetene har brukt betydelige resurser til å etablere dette registeret, men har ikke vært ”flinke nok” til å bruke denne informasjonen. Private aktører har derimot fått ”gratis” tilgang til mulige samarbeidspartnere, uten å ha gjort en egeninnsats. Egen tolkeerfaring de siste 3-4 årene bekrefter denne utviklingen.

Dette viser at det fortsatt er behov for å informere flere offentlige institusjoner om Tolkeportalen.no. Her har ansvarlig for portalen - IMDi, et forbedringspotensial. Ni av ti tolker i min undersøkelse svarte at det bør settes større ressurser i form av opplysningsarbeid, særlig i forhold til tolkebrukerne i forvaltningen. Tolkebrukerne bør opplyses om hvilke krav som stilles til tolkene for å bli registrert i ovennevnte registre. I tilfelle private tolkebyråer ønsker å konkurrere, bør også disse jobbe mer aktivt med å informere om sine rutiner for kvalitetssikring av tolkene. Det vil på sikt kunne bidra til at også private tolkebyrå foretar en systematisk kvalitetssikring av sine tolker.

---

⁴⁸ Andenæs, 2000

Nasjonalt tolkeregister bør også fortsette arbeidet med å tilby tester i flere språk, slik at også ”nyere” og ”mindre” språk omfattes. På dette området har situasjonen blitt noe bedre i løpet av de siste 3-4 år.

3.3.2 Kurs for brukerne

På mitt spørsmål om ”*synes du at det fremdeles er behov for mer utdanning og kurs for tolkebrukerne?*”, svarte alle tolkene bekreftende på dette.

Dette viser at, selv om det har skjedd en positiv utvikling i forhold til aktørenes kunnskapsnivå i tolkebruk, bør det etableres et kontinuerlig opplærings- og kurs tilbud for alle aktører som bruker tolk i sitt arbeid. Spesielt gjelder dette i forhold til i forvaltning - og tjenesteyting. Her kan både HiO og UiO, samt andre utdanningsinstitusjoner i landet, utvikle og tilby kortere og lengre kurs til forskjellige brukergrupper.

3.3.3 Tolkeutdanning

Det var positivt å høre at alle tolkene synes at tolkene generelt er blitt bedre kvalifisert. Hovedforklaringen er økt satsning på tolkeutdanning og kurs.

Likevel er det fortsatt mange som jobber som tolk uten relevant utdanning. Også flertallet av tolkene som har en eller annen form for tolkeutdanning og/ eller relevante kurs, synes at utdanningen kunne vært bedre. Mange har stilt spørsmål ved kvaliteten på tolkeutdanning som tilbys. Statsautoriserte tolker er spesielt skeptiske i forhold til ToSPoT-testen. Jeg er enig i det.

Alle tolkene i min undersøkelse svarte positivt på spørsmål om ”*synes du at det fremdeles er behov for mer utdanning og kurs for tolkene?*”. Videre svarte alle at ”*tolk blir aldri utlært i sitt yrke?*”. Tolkene var av den oppfatning at utdanning og kurs er de viktigste formene for kvalitetssikring. Utfordringen for mange tolker, særlig i ”mindre språk”, er motivasjon til å ta utdanning og flere kurs, når det ikke er mulig å satse på tolkeyrket på fulltid og man

likevel er avhengig av et annet yrke og en mer forutsigbar inntekt. Det motiverer heller ikke de statsautoriserte tolkene til å satse mer på nye kurs og tilleggsutdanning, når man opplever at mindre kvalifiserte tolker foretrekkes⁴⁹. Det er tolkebrukerne som bør endre sine rutiner i forhold til denne problemstillingen. Det bør være en selvfølge at den best kvalifiserte og mest erfarne tolken velges til enhver tid.

3.3.4 Bedre betingelser for tolk

Tolkene som arbeider for helse- og sosialsektoren, synes at betalingen er svært lav og bør økes vesentlig hvis det skal være attraktivt for kvalifiserte tolker. Direkte henvendelse til tolken kan på en måte løse denne utfordringen, jf. punkt 3.2.1 i oppgaven.

I forhold til betaling for tolking i domstolene, politi og UDI, var tolkene fornøyd med timesatsen.

Det er gjerne andre betingelser enn lønn som opptar de fleste tolkene. I tillegg til bedre lønnsbetingelser for oppdrag i helse- og sosialsektoren og barnevern, etterlyser alle tolkene bedre pensjonsbetingelser, rettigheter ved sykdom og ferie, samt permisjonsmuligheter. Det er et kjent fenomen at tolkene har få velferdsgoder og mindre rettigheter enn andre, fagorganiserte tjenesteytere. Dette er et stort og spennende tema, men det vil falle utenfor oppgavens omfang og tittel å diskutere nærmere.

3.4. Oppsummering av kapittel 3

Undersøkelsen avdekker at, selv om flere tiltak som er gjennomført de siste årene har generelt bidratt til en bedre situasjon for tolkene, finnes det fortsatt flere svakheter og mangler både i domstolene og i forvaltningen.

---

⁴⁹ Intervju nr 6

I kapittel 3 har jeg vist hvilke konkrete tiltak, etter tolkenes syn, kan bidra til videre positiv utvikling for kvaliteten på tolking, bedre arbeidsbetingelser for tolken og økt rettssikkerhet for den som ikke snakker norsk.

I forhold til domstolene, viser undersøkelsen at bruk av tolkekabiner kan bedre tolkekvaliteten i stor grad. Dette vil også gi bedre arbeidsforhold for tolken. I dag brukes tolkekabiner i liten grad og det har, som regel, mer tilfeldig karakter. Tolkene mener at tolkekabiner bør bli en fast innretning i alle domstolene.

Svarene viser også at flertallet av tolkene er positive til lydbåndopptak av rettssaker hvor tolk benyttes. Formålet med lydbåndopptak sees på som et av tiltakene for kvalitetssikring av tolken. Etter tolkenes syn bør også dette bli en fast rutine i domstolene. Tolkene var noe mer reserverte med hensyn til filming av rettssaker. Det ble fremhevet at filming må brukes med større forsiktighet og må omfatte alle aktørene i rettssalen, ikke kun tolken.

Videre ble følgende tiltak nevnt som særlig viktige: bruk av to eller flere tolker i rettssaker som varer lenger enn en dag, innføring av faste rutiner for evaluering av tolkens arbeid, forbedring av dommerens arbeidsrutiner (avklare tolkem metode og ansvar på forhånd), etablering av kurs i tolkebruk for aktørene, samt økt satsning på utvikling av flere og bedre juridiske ordbøker.

I forhold til tiltak i forvaltningen ble bruk av kvalifiserte tolker ansett som det viktigste satsningsområde. Dagens praksis avdekker utstrakt bruk av dårlig kvalifiserte tolker i helse- og sosialsektoren, samt barnevern. Dette kan oppnås ved å tilby bedre betingelser, endre bestillingsrutiner og innføre rutiner for evaluering av tolker.

Blant andre tiltak som kan virke positivt ble følgende nevnt: for det første bør IMDi, som er ansvarlig for drift av Nasjonalt tolkeregister/Tolkeportalen.no, informere brukerne om Tolkeportalen.no i mye større grad. For det andre bør det foretas en kritisk vurdering av innholdet i ToSPoT-testen. For det tredje bør utdanningstilbudet utvides slik at flere språk

og flere fagområder omfattes. For det fjerde bør det tilbys et fullverdig profesjonsstudium i tolking. For det femte bør det organiseres en permanent ordning for kurs i tolkebruk for brukerne i forvaltings- og tjenesteytende sektor. Det ble også nevnt at bedre pensjonsrettigheter og andre velferdsgoder vil tiltrekke kvalifiserte tolker som ønsker å satse på dette yrket for alvor. Sistnevnte gjelder alle tolkene generelt, uavhengig av arbeidssted.

4 OPPSUMMERING

Internasjonalisering av det norske samfunnet byr stadig på nye utfordringer. Økt bruk av tolk innen domstolene og forvaltnings- og tjenesteytende sektor, er en av dem. Det stilles nye krav til kommunikasjon i retten, på legekontor, hos saksbehandler i sosial- og barnevernstjeneste. I dag mangler det fortsatt kvalifiserte tolker på flere ulike språk, og antallet øker med innvandrere fra nye språkområder som kommer til landet.

Det er vanskelig, om ikke umulig, å forutsi hvilket behov for nye tolkespråk som vil komme de neste årene. Utvikling i Europa og i verden for øvrig, samt mønster for folkemigrasjon er i stadig endring. Selv om utdanningstilbud for tolker er i stadig forbedring, både når det gjelder hvilke språk det gis tilbud om og ulike etterutdannings- og spesialiseringkurs, er det tvilsomt om behov vil kunne dekke etterspørselen. For å møte disse utfordringene, er det viktig at det arrangeres kurs og etterutdanningstilbud både for tolkene og for brukerne. Etablering av permanent profesjonsstudium for tolker kan være et viktig bidrag i denne sammenheng.

Uavhengig av hvilke tiltak som iverksettes, bør målsetningen være økt fokus på tolkens rolle og tolkens arbeidsoppgaver i domstolene og i forvaltningen. Det kan se ut som hovedutfordringene vil være å få større bevisstgjøring og opplæring av tolkebrukerne, og etablering av profesjonsutdanning for tolker.

På kort sikt er det viktig at debatten omkring tolkebruk forblir levende. På lengre sikt er det viktig at alle aktørene, som i sitt arbeid vil komme i møte med personer som ikke snakker norsk, er bevisst på sin rolle og sitt ansvar.

Alle aktørene bør være opptatt av rettssikkerhet i et flerspråklig perspektiv – om de minoritetsspråkliges begrensede muligheter for å forstå og bli forstått, og for å oppnå troverdighet gjennom å overbevise og overtale i retten eller på et offentlig kontor. Disse begrensede rettigheter representerer et alvorlig brudd på kontradiksjonsprinsippet, som sier at ingen skal dømmes uten å bli hørt eller å bli berørt av et vedtak, som svekker rettigheter hjemlet i lov.

Jeg håper at denne utfordringen vil vise hvilke konsekvenser svekket kommunikasjon kan få både for sårbare enkeltindivider og for Norges internasjonale anseelse.

5 LITTERATURLISTE

Litteratur

Andenæs, Kristian .....[et al.]. *Kommunikasjon og rettssikkerhet, Utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstoler*. Oslo, 2000.

Arbeidsgruppens rapport: ” *Rett til tolk – Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess*”, publisert av Justis- og politidepartementet 14.03. 2005.

Gotaas, Nora. *Bruk av tolk i barnevernet*. NIBR- rapport: 2007:10. Oslo, 2007

Hov, Jo. *Rettergang I. Sivil – og straffeprosess*. Oslo, 1999.

Jahr, Kristian. *Rettstolk og rettstolking*. DAs rapportserie 1/2004. Oslo, 2003.

IMDi – rapport 6-2007. *Fastleger og tolketjenester*. Oslo, 2007.

Mathiesen, Thomas. *Retten i samfunnet*. Oslo, 2001.

Mostad, Bente. *Rett til likebehandling for domstolene for personer som ikke kan snakke norsk*. Oslo, 1999.

Nilsen, Anne Birgitta. *Flerspråklig kommunikasjon i rettssalen. En kasusstudie av en flerspråklig rettsforhandling*. Oslo, 2005.

Walaas, Lene. *"Bruk av tolk i norske straffesaker. En undersøkelse av nåværende ordning."* Masteroppgave. Oslo, 2005.

Ørvig, Kjersti. *"Tolken som redskap eller kulturinformant? Et samhandlingsstudie av tolkede klientsamtaler i sosialtjenesten."* Avhandling for dr. polit. graden. Tromsø, 2007.

Internettsteder

Norsk tolkeforening: www.tolkeforeningen.no

Retningslinjer for god tolkeskikk: <http://www.udi.no/tolking/publikasjoner/>

Tolkeautorisasjonsprøven: <http://www.hf.uio.no/ilf/studier/tolking/tolkeautorisasjon/>

UiO hjemmesider for tolkeundervisning:

Tolking i offentlig sektor: <http://www.uio.no/studier/emner/hf/iln/TOLK1100/>

Tolking i politi og rettsvesen: <http://www.uio.no/studeir/emner/hf/iln/TOLK1120/>

Utlendingsdirektoratets rapport av 2003 om ToSPoT-testen:

http://www.udi.no/upload/Publikasjoner/Tolk/Tospotrapport_2003.pdf

Lovregister

Lov 13. aug. Nr. 5 1915 (domstolloven)

Lov 22. mai Nr. 25 1981 (straffeprosessloven)

Lov av 21. mai 1999 Nr. 30 (menneskerettsloven)

Den europeiske menneskerettskonvensjonen av 4.nov. 1950

Lov 10. feb. 1967. (forvaltningsloven)

Lov 13. aug. Nr 6 1915 (tvistemålsloven)

Lov nr. 90/2005 (tvisteloven)

Lov nr. 64/1988 (utlendingsloven)

Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten av 15.12.2006 nr. 1456 (påtaleinstruksen)

Rettsavgjørelser

Høyesterett:

Rt. 1986 s. 573

Rt. 1991 s. 1365

EMD:

Kamasinski v Austria, dom 19.12.89 (A Series no 168 1989)

6 VEDLEGG

Liste over vedlegg:

1. Intervjuguide for tolker
2. Rettskildesituasjon - den aktuelle lovgivningen i domstolene og i forvaltningen.
3. Tidligere undersøkelser
4. Oversikt over intervjuobjekter.

1. Intervjuguide for tolker

Personlige opplysninger

- a) Alder, kjønn
- b) Hvilket land kommer du opprinnelig fra?
- c) Hva er ditt morsmål? Hva er ditt tolkespråk?
- d) Hvor lenge har du bodd i Norge?
- e) Utdannelse

Generelle spørsmål

- a) Hvor lenge har du arbeidet som tolk?
- b) Hvorfor valgte du å arbeide som tolk?
- c) Har du relevant utdanning?
- d) Har du statsautorisasjon? Hvis ja, hvorfor valgte du å ta eksamen?
- e) Kjenner du til de tolkeetiske reglene? Er disse viktige i ditt arbeid? I hvor stor grad følger du disse? (konsekvent, av og til, vurderer konkret selv der og da)
- f) Heltid eller deltid? Hvor mange timer pr. år (ca) tolker du? Hvor mange av disse (%) er tolking for domstolene og forvaltningen?
- g) Er du tilknyttet et privat og/eller offentlig tolkebyrå eller jobber du kun selvstendig? Eller begge deler?
- h) Hvordan er ditt forhold til kollegene dine - tolkene? Kjenner du noen som ikke er kvalifisert til å jobbe som tolk?
- i) Hva mener du er viktig for å være en god tolk? Hvilke egenskaper, kunnskaper?

Arbeid som tolk for domstolene

- j) Hvor lenge har du arbeidet som tolk for domstolene?
- k) Hvordan får du tolkeoppdrag for domstolene?
- l) Hvilke særlige utfordringer ligger det i å tolke for domstolene?
- m) Hvordan vurderer du dine kunnskaper i forhold til juridisk terminologi, både i forhold til norsk og tolkespråket?

- n) Har du utdanning, spesialkurs og lignende i bruk av juridisk terminologi?
- o) Hvordan forbereder du deg før du møter opp for domstolene? (ber om tiltalebeslutning, stevning og øvrige saksdokumenter på forhånd?)
- p) Hvilken erfaring har du om aktørenes (dommere, advokater og sakskyndige) kunnskap i bruk av tolk? Har nevnte aktører nok/tilstrekkelig kunnskap om bruk av tolk? (Legg spesiell vekt på dommere).
- q) Har du noen gang blitt spurt om å forklare bakgrunn for kulturen til aktørene? Hvis dette er tilfellet - hva gjør du?
- r) Spesielle problemer, utfordringer mht juridiske kunnskaper (f.eks. tilgang til aktuelle hjelpemidler)
- s) Har du kjennskap til hvordan rettssakene foregår (det prosessuelle, rettergangen)?
- t) Andre forhold av betydning kan nevnes her.

Arbeid som tolk for forvaltningen

- a) Har du arbeidet som tolk for sosialtjenesten, barnevern, helsetjenesten? Spesifiser. Hvor lenge?
- b) Hvor mange tolkeoppdrag pr. år har du for forvaltningen?
- c) Hvordan får du oppdrag for forvaltningen?
- d) Har du spesielle kvalifikasjoner for å tolke for forvaltningen?
- e) Hvilke spesielle utfordringer oppstår det når det tolkes for hhv. helsetjenesten, barnevern, sosialtjenesten?
- f) Hvordan behersker du juridisk fagterminologi og annen fagterminologi (sosial, helse, medisin, barnevern) i forhold til nevnte fagområder? Utgjør manglende kunnskap om fagterminologi et rettsikkerhetsproblem?
- g) Hvordan forbereder du deg før et oppdrag?
- h) Hvilken erfaring har du om aktørenes kunnskap i bruk av tolk? Har leger, sosionomer, helsesøstre nok/tilstrekkelig kunnskap om bruk av tolk?
- i) Har du noen gang blitt spurt om å forklare bakgrunn for kulturen til aktørene? Hvis dette er tilfellet - hva gjør du?

- j) Hvis du kan velge mellom et oppdrag for domstolene og for sosialtjenesten, hva velger du da? Begrunn valget! (faglige utfordringer, følelsesmessig vanskelig, betaling osv)
- k) Andre forhold av betydning kan nevnes her.

Forslag til forbedringer

- a) Det har de siste årene vært økt fokus rundt tolkevirksomhet i landet. Dette har bidratt til økt satsning på utdanning, kurs, godkjenningsordninger og registrering av tolker. Har du inntrykk av at dette har økt kvaliteten på tolking både for domstolene og for forvaltningen?
- b) Er tolkene blitt bedre kvalifisert?
- c) Har øvrige aktørene blitt mer bevisst på hvordan tolken arbeider og hvordan de bør forholde seg til tolken?
- d) Har din arbeidssituasjon blitt forbedret? (pauser, tolkekabiner, info om ønsket tolkemåte på forhånd og lignende)
- e) Synes du det fremdeles er behov for mer utdanning og kurs for tolkene?
- f) Synes du det fremdeles er behov for kurs for øvrige aktørene?
- g) Fungerer rutineene for bestilling av tolk godt nok? Forslag til forbedringer?
- h) Hva synes du om lydbåndopptak/filming av rettssaker der det benyttes tolk?
- i) Andre forslag?

2. Rettskildesituasjon – den aktuelle lovgivningen i domstolene og forvaltningen

Domstollovens § 135 er den generelle bestemmelsen som regulerer rett til tolk både i straffe- og sivile saker. I dstl § 135 heter det:

”Skal nogen, som ikke kan norsk, ta del i forhandlingen, brukes en tolk, som retten har oppnævnt eller godkjent...”

Denne bestemmelsen tolkes slik at retten har både en rett og plikt til å tilkalle en tolk når en som ikke snakker norsk, skal være til stedet. Spørsmålet om hvor grensen går for vurderingen om personen ikke snakker og forstår norsk tilstrekkelig er blitt behandlet av Høyesterett (videre HR) i Rt. 1986 s 573 og Rt. 1991 s 1365. Videre kan det oppstå spørsmål om hvor mye og hvilken del av en rettssak som skal tolkes. Domstolspraksis har ført til at bestemmelsen tolkes slik at tolken skal være tilstedet under hele forhandlingen, og ikke kun når tiltalte skal forklare seg. Dstl § 135 må sees i sammenheng med praksis som har utviklet seg som følge av strpl § 304 3. ledd.

Rettskildesituasjon i straffesaker

I strpl § 304 (3) heter det:

”Forstår tiltalte ikke det norske språk, eller er han døv, må i det minste de påstander som er nedlagt av aktor og forsvarer bringes til den tiltaltes kunnskap.”

Denne bestemmelsen fastsetter etter sin ordlyd noen minimumskrav for prosessen under hovedforhandling i straffesaker. Vilkåret om at tiltalte ikke ”forstår” norsk, må tolkes slik at det omfatter både den som ikke forstår norsk når vedkommende blir tilsnakket, og den som ikke kan gjøre seg forstått på norsk når vedkommende selv skal snakke. Det er dommernes oppgave å vurdere innholdet i begrepet “forstår”- hvorvidt personen ”henger med”, ”forstår meningsinnholdet”, eller har vanskeligheter med ”å forstå dagligspråket” og

dermed har behov for tolk.⁵⁰ Praksis etter den europeiske menneskerettskonvensjonen tilsier imidlertid i dag at i utgangspunktet skal alt oversettes⁵¹. Det vil si at tiltalte har krav på å få tolket alt som han/hun trenger for å få en rettferdig rettergang. Det kan også inkludere samtaler mellom de andre aktørene i rettssalen⁵².

Norge er også forpliktet etter reglene i EMK. I henhold til § 2 i lov om menneskerettigheter (lov av 21. mai 1999 nr. 30), skal EMK gjelde som norsk lov. Den sentrale bestemmelsen om bruk av tolk, er EMK artikkel 6 om rettferdig rettergang. I forhold til straffesaker er det EMK artikkel 6 nr. 3 som har betydning.

EMK artikkel 6 nr. 3 lyder som følger:

*”Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:
a. to be informed promptly, in a language which he understands and in detail.....
e. to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court”.*

Reglene i EMK artikkel 6 nr. 3 oppstiller visse minimumsrettigheter for den siktede. Siktede har en ubetinget rett til tolk i rettssalen. Videre sier regelen at tolken skal være gratis for den siktede, det vil si at det offentlige skal dekke utgifter til det.

Etter sin ordlyd, fremstår regelen som om den går lenger enn de norske reglene gjør. Den oppstiller en ubetinget rett til fri tolk. Bestemmelsen innebærer også at det er ikke opp til retten selv å bestemme hvorvidt det er hensiktsmessig å bruke tolk. Etter EMK vil det i praksis innebære at alle dokumenter og uttalelser som har betydning for saken skal oversettes. Det er imidlertid viktig å se på menneskerettslovens § 2, strpl § 304 3. ledd og på instr § 2-8 3. ledd som alle vil supplere EMK artikkel 6 nr. 3. Dette innebærer at norske domstoler må tolke de norske reglene i samsvar med bestemmelsene i EMK for å unngå

---

⁵⁰ Andenæs, 2000 s 203

⁵¹ Jfr EMD : Kamasinski v. Austria

⁵² Walaas, 2005 s 5

konvensjonsstrid. Ved å tolke nevnte bestemmelsene i sammenheng og velge bort alt for streng tolking, vil man unngå konvensjonsstrid⁵³. Konklusjonen blir at de norske reglene, samlet sett, tilfredsstillende krav som stilles i EMK.

Påtaleinstruksen § 2-8 regulerer rett til både muntlig og skriftlig oversettelse og vil dermed både utfylle og presisere strpl § 304 3. ledd. Påt instr § 2-8 1. ledd, med overskrift "Oversettelse når siktede ikke forstår norsk", lyder:

"Dersom siktede ikke forstår norsk, skal påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet, jfr. kap 17 til 22, eller rettsmiddelerklæring, jfr. kap 27, oversettes til et språk vedkommende forstår. Oversettelsen bør normalt skje skriftlig, med mindre det anses ubetenkelig at innholdet i avgjørelsen blir muntlig oversatt når avgjørelsen blir forkynt eller meddelt siktede."

Vilkåret etter påt instr § 2-8 1. ledd er at siktede *ikke forstår norsk* og er tilsvarende strpl § 304 3. ledd. Også her er perspektivet at siktede er mottager og formidler av et budskap som har betydning for saken. Helt konkret sikter bestemmelsen til påtalespørsmålet og rettsmiddelerklæringen. Førstnevnte har betydning for videre utfall av saken. Sistnevnte – rettsmiddelerklæringen - har betydning for siktedes mulighet for anke og gjenopptakelse. Disse rettighetene skal ivareta siktedes rettsikkerhet. Derfor er det viktig at siktede blir gjort kjent med innholdet i beslutningen.

Påt instr § 2-8 1. ledd oppstiller skriftlig oversettelse som hovedregel. Siden tema for min oppgave er tolking (formidling av muntlig budskap), vil jeg ikke gå inn nærmere på bestemmelsen i påt instr.

---

⁵³Andenæs, 2000 s 205

Rettskildesituasjon i sivile saker

Som allerede nevnt, er dstl § 135 en generell bestemmelse som oppstiller en rett til tolk også i sivile saker. I sivile saker er det opp til partene å bestemme hvorvidt en tvist skal bringes inn for domstolene, jfr. disposisjonsprinsipp. Et sivilt søksmål starter med enten en klage til forliksrådet, jfr tvl § 6-1 eller en stevning til retten, jfr tvl § 9-2. Både forliksklage og stevning til retten fremmes som hovedregel skriftlig, men kan også fremmes muntlig, jfr. tvl § 6-3. Prosesskriv må ledsages av en oversettelse, dersom den ikke er skrevet på et språk som retten og motparten forstår. Meglingen for forliksrådet er muntlig og partene skal, som hovedregel, møte personlig, jfr. tvl § 6-6. Her vil spørsmålet om bistand fra tolk kunne melde seg, hvis en av partene ikke snakker norsk. Dette er viktig at begge parter forstår hverandres premisser, spesielt hvis man ønsker at forlik skal kunne komme i stand. I utgangpunktet deltar ikke sakkyndige i et forliksmøte. Tolk, oppnevnt av retten, betraktes som sakkyndig i prosessuell forstand. Også reelle hensyn taler for at tolk bør kunne bistå i forliksmøtet, fordi tolken ikke vil være oppnevnt av retten⁵⁴.

Går saken videre til tingretten, vil den starte med en stevning og etterfølgende saksforberedelse. Formålet med saksforberedelsen er å få klarhet i saksforholdet, slik at hovedforhandling kan skje uten forstyrrelse. Saksforberedelse skal sikre kontradiksjon mellom partene. Her vil det være særlig viktig at partene har anledning til å uttale seg og imøtegå det andre påberoper seg. Vilåret etter dstl § 135 1. ledd er ”å ta del i forhandlingen”. Jeg har vist under pkt 1.6.1 at praksis i straffesaker, som hovedregel, har ført til at tolk er til stede under hele forhandlingen. Dette begrunnes med de strenge krav til kontradiksjon som gjelder på strafferettens område. Praksis i sivile saker er litt mer usikker.

EMK oppstiller ikke noe uttrykkelig krav om fri tolk i sivile saker. EMK artikkel 6 nr. 3 gjelder kun for straffesaker. Derimot kan prinsippet og kravet om ”fair hearing..” etter EMK artikkel 6 nr.1 påberopes i en sivil sak. Tilsvarende finnes også i FN konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966 artikkel 14⁵⁵. Vilåret for at EMK

---

⁵⁴ Mostad, 1999, s 15

⁵⁵ Mostad, 1999 s 59

artikkel 6 nr 1 skal komme til anvendelse er at det dreier seg om ”civil rights and obligations”. Utviklingen i praksis viser også at offentliges inngrep i klagernes personlige sfære omfattes. Det er ikke tvil om at EMK artikkel 6 nr 1 er anvendelig som grunnlag for rett til fri tolk eller oversettelse. Bestemmelsen vil også kunne bidra med noe i forhold til norsk rett. Forskriften om tolk i sivile saker levner forvaltningen stor grad av fritt skjønnet, og kravet om rettferdig rettergang kan dermed sette grenser for dette skjønnet.

Spørsmålet om det gjelder krav på fri tolk i sivile saker må besvares bekreftende, så langt noe annet vil føre til at rettergangen ikke ble rettferdig. På en annen side må det tas med i vurderingen om hvorvidt det er rettferdig at det offentlige skal dekke utgifter til en tolk. I rent privatrettslige saker vil dette sjeldent være tilfellet⁵⁶.

Rettskildesituasjon i forvaltningen

Retten til fri tolk og oversetting er bistand som kan utledes fra forvaltningens veiledningsplikt og plikt til å sørge for at saken er opplyst så godt som mulig før vedtak treffes. Plikten til å besvare spørsmål og sørge for saksopplysning er nedfelt både i forvaltningsloven (fvl) §§11 og 17 1. ledd, samt i særlovgivningen⁵⁷. I henhold til fvl og ulike særlover er det den offentlige parten som har ansvaret for å sikre forsvarlig kommunikasjon med den han/hun behandler i sin tjeneste. Implisitt vil dette ansvaret innebære at det bestilles tolk når det er behov for det. Denne retten følger indirekte av fvl som sier at personer har rett til å uttale seg, jfr. fvl § 17. Videre har det offentlige part veilednings- og informasjonsplikt, jfr. fvl § 11⁵⁸.

Som hovedregel skal det benyttes tolk når språklig assistanse er nødvendig for å kommunisere på en forsvarlig måte. Mennesker som ikke behersker norsk godt nok, har samme krav på offentlige tjenester som de språkmektige i landet. Det gjelder så vel som tjenestenes tilgjengelighet, som omfang og kvalitet. Samfunnet har plikt til å legge til rette

---

⁵⁶ Mostad, 199 s 60

⁵⁷ Andenæs, 2000 s 10

⁵⁸ Ørving, 2007 s 20

slik at det kan skje. Det forutsetter at informasjon er tilgjengelig og at den det gjelder har forutsetninger for å ta imot den. Tjenesteyter og mottaker skal på en meningsfylt måte kunne utveksle informasjon. I praksis innebærer dette at minoritetsspråklige har krav på tolk så lenge språkproblemene må forventes å svekke kvaliteten på de aktuelle tjenestene. Dessverre viser praksis at tolk ikke brukes i tilstrekkelig grad, og at de brukes på feil måte⁵⁹.

På helse- og sosialfeltet er rettskildesituasjonen i forhold til bruk av tolk mer uklar. Jareg og Pettersen⁶⁰ har foretatt en gjennomgang av lovverket som regulerer bruk av tolk i offentlig tjenesteyting, med fokus på helse- og sosialfeltet. Flere lover gjelder informasjon – og veiledningsplikt og dermed indirekte spørsmål om bruk av tolk.

Forfatterne konkluderer med at de ikke finner:” (...) klare retningslinjer i lovverket som definerer hvem som til syvende og sist avgjør om det er behov for tolk. Hvorvidt tolk skal benyttes eller ei, er derfor ofte opp til den enkelte tolkebrukers skjønn.”⁶¹ Dette, sammenhold med praksis, som viser at tolk ikke brukes i tilstrekkelig grad og at de brukes feil, gir derfor en grunn til å stille spørsmål om dette går utover rettssikkerheten til de som ikke snakker norsk.

---

⁵⁹ Ørvig, 2007 s 20

⁶⁰Jareg og Pettersen, 2006

⁶¹ NIBR rapport: 2007: 10

3. Tidligere undersøkelser

Doktoravhandling av Kjersti Ørving ved Universitetet i Tromsø ” *Tolken som redskap eller kulturinformant?* ” er basert på klientsamtaler på sosialkontorer, hvor bruk av tolk står sentralt. Et sentralt spørsmål her er hvilke forhold ved samhandlingssituasjonen som bidrar til etablering, håndtering av brudd og gjenoppretting av orden i tolkesamtaler på sosialkontor?⁶² Selv om oppgaven er skrevet i et sosiologisk perspektiv, legger den også betydelig vekt på kulturell bakgrunn og ”kulturmøter”⁶³ mellom aktørene. På grunnlag av dette har denne avhandlingen hatt en viss overføringsverdi til min oppgave. Manglende kulturkunnskap blant aktørene forsterker ofte kommunikasjonsproblemer i en tolkesituasjon uavhengig av fagområdet.

”*Bruk av tolk i norske straffesaker*” er en masteroppgave skrevet av Lene Walaas i 2005. Denne avhandlingen tok sikte på å se nærmere på virkningene av reglene om rett til fri tolk på bakgrunn av den praksis som foregår i norske rettssaler⁶⁴. Undersøkelsene viser for det første at det foreligger en forskjell mellom tolkenes og dommernes syn på hvilke kvalifikasjoner en god tolk bør ha. Tolkene selv legger større vekt på personlige egenskaper, hvorav dommerne er mer opptatt av tolkenes faglige kvalifikasjoner. For det andre er både tolkene og dommerne enige om at kvalitetssikring av tolkene bør bli bedre. For det tredje avdekkes det et økende bruk av tolk i domstolene uten at tolkenes arbeidsforhold er blitt tilsvarende bedre. Dette gjelder både de fysiske og psykososiale arbeidsforhold. Til sist viser oppgaven at det er økt oppmerksomhet rundt bruken av tolker blant de øvrige aktørene i retten. Det er imidlertid mer fokus blant dommerne enn blant advokater. Oppgaven kommer med flere konkrete, praktiske forslag til forbedring av arbeidssituasjon for tolkene.

---

⁶² Ørving, 2007 s 8

⁶³ Ørving, 2007 s 9

⁶⁴ Walaas, 2005 s 1

Boken ” *Kommunikasjon og rettssikkerhet*”⁶⁵ er sluttrapport fra et tverrfaglig forskningsprosjekt foretatt ved Institutt for retts sosiologi i perioden 1999-2000. Prosjektet tar for seg ulike sider ved behandlingen av utlendinger og andre språklige minoriteter hos politiet og domstolene. Undersøkelsene er foretatt av Kristian Andenæs, Knut Papendorf, Nora Gotaas og Anne Birgitta Nilsen. De har foretatt deltakende studier, gjennomført intervjuer og studert avsagte dommer. Undersøkelsen avdekker betydelige mangler i kommunikasjonen mellom aktørene. Disse manglene knytter seg i hovedsak til bruken av tolk og mangel på kvalifiserte tolker. Utgivelsen av denne rapporten førte til at det ble satt fokus på problemene. Det ble satt i verk forskjellige tiltak for å bedre situasjonen for både tolkene og tolkebrukerne. Blant tiltakene kan nevnes utdanning, etterutdanning og kurs for tolkene; tilbud om kurs og seminarer for dommerne og polititjenestemenn. I etterkant av rapporten ble det satt i gang arbeid med etablering av et eget tolkeregister for politiet og domstolene⁶⁶. Videre, i regi av UDI, senere IMDi, ble det igangsatt arbeid med etablering av et nasjonalt tolkeregister.

”*Rett til likebehandling for domstolene for den som ikke kan snakke norsk- med hovedvekt på retten til fri tolk og oversetting*” er en undersøkelse foretatt av Bente Mostad ved Institutt for retts sosiologi i 1999. Undersøkelsen er et delprosjekt og tar for seg de sentrale problemstillingene som senere blir tatt opp i ”*Kommunikasjon og rettssikkerhet*”.

NIBR Rapport: 2007:10 ”Bruk av tolk i barnevernet” av Nora Gotaas skulle i utgangspunktet presentere en kunnskapsoversikt som tar for seg de problemstillingene som reiser seg ved bruk av tolk i barnevernet. Det ble ikke funnet nevneverdig forskningsbasert dokumentasjon om fagfeltet og av denne grunn ble det valgt å trekke inn annen relevant litteratur. Rapporten omtaler følgende tema: generelt om tolking og bruk av tolk, tolking innenfor helse- og sosialsektoren/asyl og flyktningfeltet, tolking innenfor politi- og rettsvesen. I følge Gotaas har nevnte tema relevans også til barnevernsfeltet⁶⁷

---

⁶⁵ Andenæs, 2000 s 10

⁶⁶ Walaas , 2005 s 7

⁶⁷ NIBR Rapport: 2007:10

IMDi rapport 6-2007 Fastleger og tolketjenester.

I 2007 gjennomførte Integrerings- og mangfoldsdirektoratet i samarbeid med Helse- og sosialdepartementet, en undersøkelse om bruk av tolk hos fastleger. En viktig målsetting for IMDi arbeid er å få kartlagt bevissthet og holdninger til forholdet mellom kommunikasjon og rettssikkerhet blant fagpersoner og tjenestemenn som trenger tolking i sitt arbeid. Formålet med denne undersøkelsen var å se nærmere på bruken av tolk i helsesektoren og hvorvidt språkbarrierer får konsekvenser for pasientenes rettigheter.

Undersøkelsen tok utgangspunkt i bruk av tolk hos fastleger fordi det er hos fastlegene det foregår en seleksjon når det gjelder videre oppfølging av pasienter, dermed blir språklige forhold ekstra viktig. Rapporten bygger på svar fra 1596 fastleger eller 42 prosent av alle fastlegene i landet⁶⁸. I tillegg bygger rapporten på tolv gjennomførte dybdeintervjuer.

Hovedfunn i undersøkelsen går ut på følgende: for det første er tilgangen på tolk god, men kvaliteten på tolkingen varierer. For det andre er det vanlig å benytte familiemedlemmer eller en person i pasientens eget miljø i stedet for tolk, til tross for at fastlegene foretrekker å bruke tolk. For det tredje konkluderer rapporten at legene er usikre på hvem som har det formelle ansvaret for å bestille tolk og at ansvaret for kommunikasjonsproblemer plasseres delvis hos pasientene. Videre viser rapporten at det er et klart flertall blant fastlegene som mener at pasientens lovpålagte rett til informasjon og medvirkning svekkes på grunn av språkbarrierer. Rapporten avdekker en utbredt oppfatning at mangelfulle norskkunnskaper hos pasienter har negative konsekvenser i form av dårlige muligheter til å oppdage symptomer, og økt risiko for feildiagnostisering og feilbehandling⁶⁹. Rundt halvparten av legene mener at en del informasjon holdes tilbake når pårørende brukes til tolking. Det er tydelig at bruken av pårørende gjør det vanskelig å tilpasse medvirkning til den enkeltes evne til å gi og motta informasjon⁷⁰. Dette er alvorlig funn som helt klart bør gi grunnlag

---

⁶⁸ IMDi rapport 6-2007, s 5

⁶⁹ IMDi rapport 6-2007, s 50

⁷⁰ IMDi rapport 6-2007, s 50

for videre arbeid med å forbedre tolkesituasjonen hos fastlegene. Selv om det ikke finnes tilsvarende rapport som omfatter hele helsesektoren, er det grunn til å tro at situasjonen er tilsvarende også på helsestasjoner, sykehus, aldershjem og lignende.

4. Oversikt over intervjuobjektene

Intervju nr. 1 – tolk med statsautorisasjon og tolkeutdanning i engelsk og spansk. Oslo, 6. februar 2008.

Intervju nr. 2 – tolk med statsautorisasjon og tolkeutdanning i engelsk og spansk. Statsautorisert translatør i engelsk og spansk. Oslo, 7. februar 2008.

Intervju nr. 3 – tolk med statsautorisasjon og tolkeutdanning i somali. Oslo, 1. februar 2008.

Intervju nr. 4 – tolk med tolkeutdanning i litauisk. Oslo, 14. februar 2008.

Intervju nr. 5 – tolk med tospråklig test og grunnleggende tolkeopplæring i somali. Oslo, 15. februar 2008.

Intervju nr. 6 – tolk med statsautorisasjon og tolkeutdanning i russisk. Oslo, 22. februar 2008.

Intervju nr. 7 – tolk med tospråklig test og grunnleggende tolkeopplæring i litauisk. Oslo, 15. februar 2008.

Intervju nr. 8 – tolk med tolkeutdanning i urdu. Oslo, 19. februar 2008.

Intervju nr. 9 – tolk med tospråklig test og grunnleggende tolkeopplæring i engelsk og fransk. Oslo, 26. februar 2008.

Intervju nr. 10 – tolk med tospråklig test og grunnleggende tolkeopplæring i fransk og rumensk. Asker, 28. februar 2008.